

HELSINKI, Unioninkatu 2015

HISTORIALLISEN AJAN (1640-) KAUPUNKIALUEELLA TEHDYN
KAUKOJÄÄHDYTYSPUTKISTOJEN KAIVAMISEN ARKEOLOGINEN
VALVONTAKERTOMUS 2015



HKM/Helsinki, Unioninkatu 2015-017



Helsingin kaupunginmuseo

Kulttuuriympäristöyksikkö
Heini Hämäläinen

TIIVISTELMÄ:

Helsingin kaupunginmuseon tutkijat Markku Heikkinen ja Heini Hämäläinen suorittivat arkeologista valvontaa Helsingin Kruununhaassa Unioninkadulla Helsingin Energian kaukojäähdytysputkien asennustyömaalla. Kohde sijaitsee Helsingin Vironniemen historiallisella (1640-) kaupunkialueella. Valvonta ja dokumentointi tehtiin viranomaistyönä seitsemän päivän aikana, syystalvella 2015. Uudet kaukojäähdytysputket asennettiin Unioninkadulle siten, että kaivannon pohjoispää sijaitsi Yliopiston päärakennuksen kaakkoiskulmalla. Eteläpäässä putket kääntyivät suorakulmaisesti itään ennen Pohjoisesplanadia. Kaivanto oli kaikkiaan 109 metriä pitkä ja 2–3 metriä leveä. Pohjoispäässä uudet putket yhdistettiin vuonna 2010 asennettuihin kaukojäähdytysputkiin.

Kaivannon pohjoisosassa Aleksanterinkadun ja Unioninkadun risteysalueella havaittiin katkelma kivistä ja tiilistä koostuvaa rakennetta. Se sijaitsi runsaan metrin syvyydellä nykyisestä katutasosta. Rakenne liittyy kellarilliseen kulmataloon 1700-luvulta. Tuolloin nykyisen katualueen länsiosa on ollut korttelialuetta. Rakenteen yhteydestä ei saatu löytöjä.

Risteyksen pohjois- ja eteläpuolella ollutta kaivannon osuutta dokumentoitiin kuvin ja muistiinpanoin. Kerrostumatiedot kirjattiin kaikkiaan 12 havaintopisteestä. Näillä alueilla havaittiin lähinnä aiempien kunnallisteknisten kaivantojen täyttömaita, sekoittuneita maita tai puhdasta luonnollista maata. Risteyksen eteläpuolelta kahden havaintopisteen kohdalta saatiin löytöinä muutama punasavikeraamisen astian pala, pala kattotiiltä ja piiposliinia, muutama rautanaula sekä joitakin eläinten luita. Löydöt tulivat sekoittuneista maannoksista, eikä niitä talletettu kokoelmiin.

Kannen kuva: Kaivannossa havaittu katkelma tiilistä ja kivistä koostuvaa rakennetta. Kuvaussuunta E. Kuva Markku Heikkinen/HKM 20.10.2015. Helsinki, Unioninkatu 2015.

SISÄLLYSLUETTELO

Tiivistelmä	
Sisällysluettelo.....	1
Arkisto- ja rekisteritiedot	2
Peruskarttaote	4
Johdantokartta.....	5
1. Johdanto.....	6
2. Kohteen sijainti ja vaiheet.....	8
3. Aiemmat tutkimukset Unioninkadulla ja lähiympäristössä.....	18
4. Dokumentointi ja tulokset.....	20
5. Havainnot arkistolähteiden valossa	43
Lähteet.....	47
Liite 1	Kartat
Liite 2.....	Digitaalikuvaluettelo
Liite 3.....	Kuvataulut

ARKISTO- JA REKISTERITIEDOT

Nimi: Helsinki, Unioninkatu 2015. Historiallisen ajan (1640-) kaupunkialueella tehdyn kaukojäähdytysputkistojen kaivamisen arkeologinen valvontakertomus 2015.

Kunta: Helsinki

Kylä: Töölö

Kaupunginosa: Kruununhaka 01

Kortteli: -

Tontti -

Kiinteistötunnus: 091-002-9901-100 (katualue)

Osoite: Unioninkatu 23–33

Maan omistaja: Helsingin kaupunki

Tutkimuksen laji: Arkeologinen valvonta

Kohteen ajoitus: 1640-

Peruskartta: L4133C2 (TM35-lehtijako), 203406A4 (Yleislehtijako)

Tutkimuskohteen tasokoordinaatit:

Keskipisteen ETRS-TM35FIN-tasokoordinaatit:

N = 6671960
E = 386303
Z = 3,8–6,4 m

ETRS-GK25 tasokoordinaatit:

N = 6672865
E = 25497276
Z = 3,8–6,4 m

Tutkimuslaitos: Helsingin kaupunginmuseo

Tutkijat: Heini Hämäläinen, Markku Heikkinen

Kenttätöaika: 13.10., 14.10., 16.10., 19.10., 20.10., 2.11., 10.12.2015

Valvonta-alueen

laajuus: 265 m²

Valvonnan kustantaja: Viranomaistyönä

Digitaalikuvat: HKM digi Helsinki, Unioninkatu 2015:1–41.

Löydöt: -

Aikaisemmat tutkimukset lähiympäristössä:

Markku Heikkinen/Helsingin kaupunginmuseo: Helsinki, Aleksanterinkatu, Fabianinkatu, Senaatintori lounaisnurkka ja kaakkoisnurkka, Sofiankatu, Yliopistonkatu, Yliopiston päärakennuksen pohjoinen sisäpiha, Kirkkokatu, Mikonkatu-Yliopistonkatu-Vuorikatu, Mariankatu ja Eteläesplanadi. Historiallisen ajan (1640-) kaupunkialueen katualueilla tehtyjen maarakennustöiden arkeologinen valvontakertomus 1997-1998, 2001-2003 ja 2004-2005 . **26.10.2005.**

Markku Heikkinen/Helsingin kaupunginmuseo: Helsinki, Senaatintori 2011. Historiallisen ajan (1640-) kaupunkialueella tehdyn kaukojäähdytysputkistojen kaivamisen arkeologinen valvontakertomus. 13.1.-2.3.2011. **12.1.2012.**

Markku Heikkinen/Helsingin kaupunginmuseo: Helsinki, Kirkkokatu – Ritarikatu – Rauhankatu, Hallituskatu, Unioninkatu, Sofiankatu ja Pohjoisesplanadi – Katariinankatu 2009-2011. Historiallisella kaupunkialueella (1640-) tehtyjen katualueiden kunnallisteknisten töiden arkeologinen valvonta. **20.12.2012.**

Heini Hämäläinen/Helsingin kaupunginmuseo: Helsinki, Senaatintori 2012. Historiallisen ajan (1640-) kaupunkialueella tehtyyn kaukolämmitysputkiston kaivamiseen liittyvä pelastuskaivaus 23.9.-5.11.2012. **8.10.2014.**

Aikaisemmat löydöt

kohteessa: -

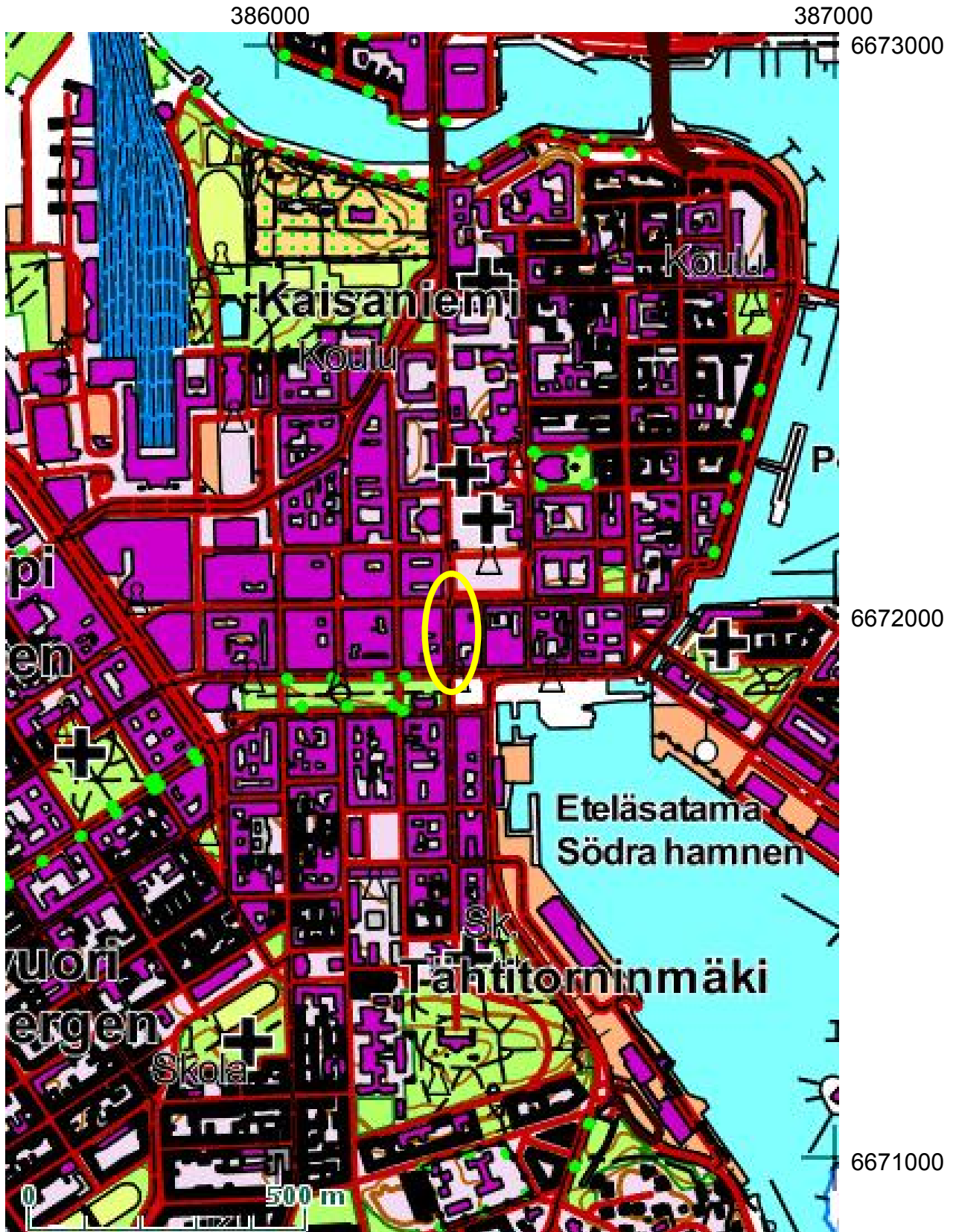
Kaivauskertomuksen

liitteet:	1	Kartat
	2	Digitaalikuvaluettelo
	3	Kuvataulut

Alkuperäinen raportti: Helsingin kaupunginmuseo

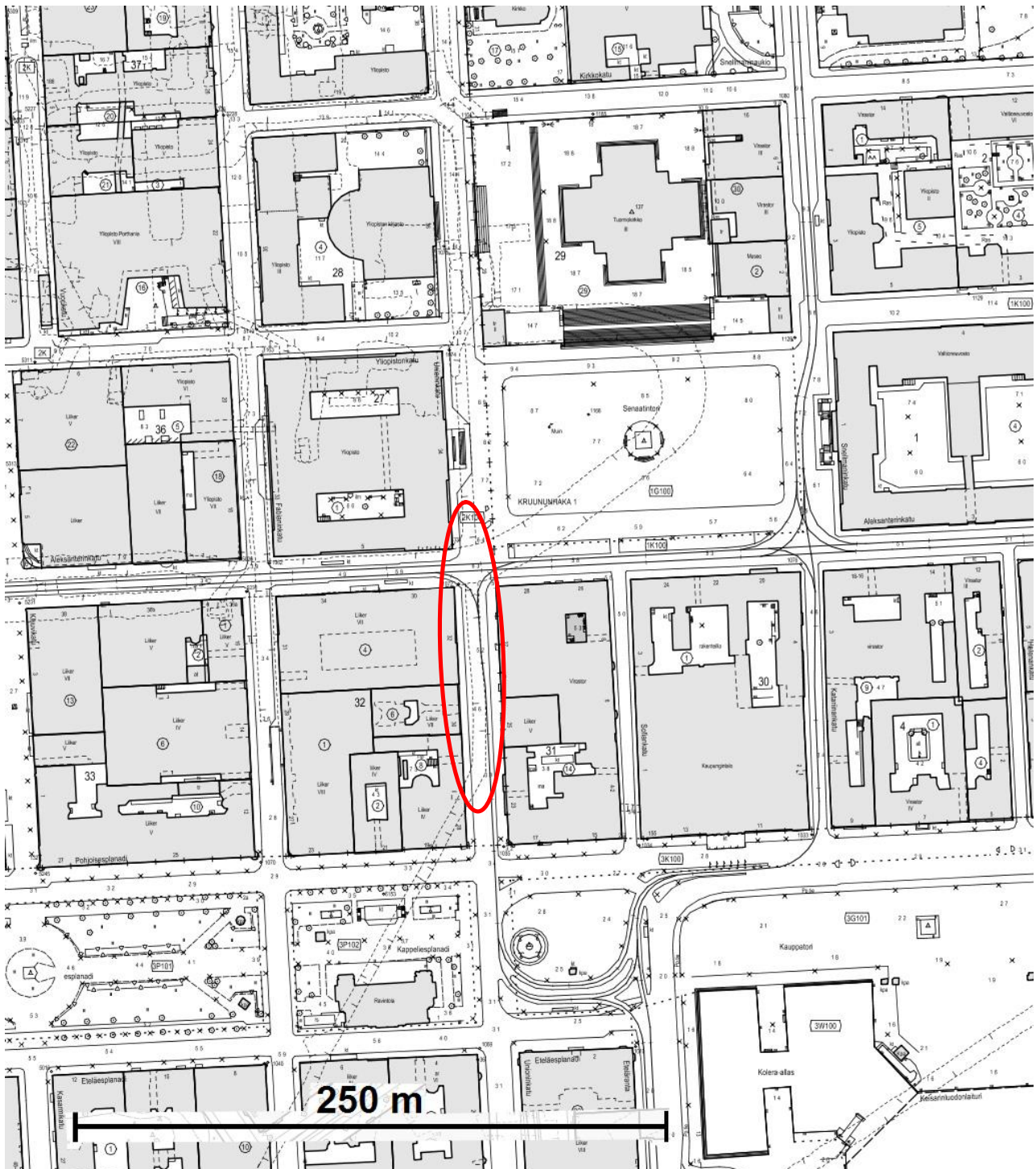
Kopiot (2 kpl): Museoviraston arkisto, Helsingin Energia

Peruskartta



Kohteen sijainti on merkitty keltaisella soikiolla.

Johdantokartta



Kuvassa rajaus Helsingin kantakartasta. Kuvassa näkyy Senaatintorin ympäristöä. Kohteen sijainti on merkitty punaisella soikiolla.

1. JOHDANTO

Helsingin kaupunginmuseon tutkijat Markku Heikkinen ja Heini Hämäläinen suorittivat arkeologista valvontaa Helsingin Kruununhaassa Unioninkadulla syystalvella 2015. Syyinä oli Helsingin energian tilaama kaukojäähdytysputkien asennus. Aliurakoisijana toimi Pusku Oy. Helsingin energian puolelta urakkaa hoiti Aleks Siitari ja Pusku Oy:n työmaavastaava oli Mikko Kiiskinen. Valvonta tehtiin viranomaistyönä ja se ajoittui päiville 13.10., 14.10., 16.10., 19.10., 20.10., 2.11., 10.12.2015.

Kaukojäähdytysputket asennettiin Unioninkadun ajoradan länsiosaan. Kaivanto kulki Yliopiston päärakennuksen kaakkoiskulmalta etelään kääntyen suorakulmaisesti itään ennen Pohjoisesplanadia, Unioninkatu 23 rakennuksen kohdalla. Yliopiston päärakennuksen kaakkoiskulmalla uudet kaukojäähdytysputket liitettiin vuonna 2010 asennettuihin putkiin. Vuonna 2002 oli Unioninkadun länsilaitaan asennettu kaukolämpöputket rikkoontuneiden paikalle. Nyt asennetut kaukojäähdytysputket sijoitettiin edellä mainittujen kaukolämpöputkien viereen, niiden itäpuolelle.

Kaivanto sijaitsi Helsingin Vironniemen historiallisella (1640-) kaupunkialueella. Ennen asemakaavan muutosta 1800-luvun alussa Unioninkadun länsiosa on ollut korttelialuetta. Katu on siis ollut kapeampi. Valvonta katsottiin tarpeelliseksi, koska alueella saattoi olla vielä säilyneenä vanhoja muinaismuistolain suojaamia kulttuurikerroksia. Tiedossa tosin oli, että valvonta-alueelle on aikojen kuluessa asennettu lukuisia vesi-, kaasu- ym. putkia ja kaapeleita. Kaivannon syvyys vaihteli runsaasta kahdesta metristä runsaaseen metriin ja leveyttä kaivannolla oli 2–3 metriä.

Aleksanterinkadun ja Unioninkadun risteysalueella havaittiin katkelma kivistä ja tiilistä koostuvaa rakennetta. Se sijaitsi runsaan metrin syvyydellä nykyisestä katutasosta. Rakenteesta piirrettiin luonnos ja se vaaittiin. Kyseessä on todennäköisesti koilliskulma rakennuksesta, joka ajoittuu Vironniemen Helsingin vanhan asemakaavan aikaan 1700-luvulle. Rakennus on sijainnut silloisten Suurkadun ja Läntisen Kirkkokadun kulmassa. Rakenteen ympäriltä kirjattiin kerrostumatiedot kolmesta havaintopisteestä (havaintopisteet 7–9). Kaivanto oli noin puolitoista metriä syvä katutasoon nähden.

Rakenteen pohjoispuolella olevassa kaivannon osassa havaittiin lähinnä eri-ikäisiä täyttömaita tai luonnollisia maita. Kerrostumia dokumentoitiin kolmesta kohtaa kuvin ja havaintopistein (havaintopisteet 10–12). Pohjoispäässä kaivanto oli yli kaksi metriä syvä.

Risteyksen eteläpuolella kaivanto oli runsaan metrin syvä ja noin 3 m leveä. Tätä kaivannon osuutta dokumentoitiin kuudesta kohtaa kuvin ja havaintopistein (havaintopisteet 1–6). Kaivannossa oli pääasiassa aiempien kunnallisteknisten kaivantojen täyttömaita tai puhdasta luonnollista maata. Kahden havaintopisteen kohdalla kaivannon alaosassa oli tiilenpaloja ja laastia sisältävää sekoittunutta täyttömaata. Maannoksista saatiin löytöinä muutama punasavikeraamisen astian pala, pala kattotiiltä ja piiposliinia, muutama rautanaula sekä joitakin eläinten luita. Löytöjä ei talletettu kokoelmiin, mutta kuvia löydöistä löytyy raportista.

Viimeisenä valmistui itä-länsi-suuntainen osuus Unioninkatu 23-rakennuksen kohdalla. Osuus kaivettiin yöaikaan eikä havaintoja päästy tekemään. Tällä kohdalla katuosuutta

on myös aiemmin ollut pohjois-etelä-suuntainen Läntinen Kirkkokatu. Kohdalla sijaitsee myös runsaasti erisuuntaisia kunnallisteknisiä kaivantoja.

Ainut vanhemman asemakaavan vaiheeseen ajoittuva ilmiö oli tiilirakenteen katkelma. Rakenteen yhteydestä ei saatu löytöjä, joten tarkempi ajoittaminen on vaikeaa. Arkistotietojen perusteella kyse on todennäköisesti 1700-luvulle ajoittuvasta kellarillisesta kulmatalosta.

Molemmat tutkijat ottivat digitaalisia kuvia ja Hämäläinen dokumentoi kohdetta piirtämällä. Allekirjoittanut digitoi kartat, luetteloi kuvat ja laati raportin. Peruskartassa käytetään uusia ETRS-TM35FIN -tasokoordinaatteja ja tasokartoissa korkeudet ovat korkeus-järjestelmässä N2000. Dokumentoidut rakenteet mitattiin ympäröivistä rakenteista ja rakennuksista ja korkeudet mitattiin yliopiston kaakkoiskulmassa sijaitsevan korkeuskiintopisteen KP331H3 avulla.¹ Kiintopisteen korkeus on 8,049 m mpy. Valvotusta alueesta tehtiin yleiskartta mittakaavassa 1: 300 sekä risteysalueesta tarkempi kartta mittakaavassa 1: 100 (ks. kartat 1–2).

Heini Hämäläinen

Helsingissä 3.5.2016

¹ Tasokoordinaatisto ETRS-GK25, korkeusjärjestelmä N2000: N6672915.5/E25497269.3/Z=8.049

2. KOHTEEN SIJAINTI JA VAIHEET

Valvonta-alue sijaitsee Helsingin kantakaupungissa Kruununhaassa historiallisella kaupunkialueella. Alla on ilmakeku Senaatintorin ympäristöstä. Unioninkatu kulkee Senaatintorin länsilaitaa. Valvonta-alue on kuvassa merkittynä punaisella katkoviivalla. Sen länsipuolella on kortteli nro 32 (Dromedaari) ja itäpuolella kortteli nro 31 (Sarvikuono).



Kuva 1. Ilmakeku Senaatintorin ja Kauppatorin välisistä kortteleista. Kaukojäähdytys-kaivannon alue on rajattu punaisella katkoviivalla. Taustakuvana on Helsingin kaupungin sähköinen ilmakeku kaupungin intranetistä. Kuvan käsittely H. Hämäläinen.

Helsinki siirrettiin perustamispaikaltaan Vanhastakaupungista Töölön kylän Vironniemelle eli nykyisen Kruununhaan alueelle vuonna 1640. Kaupunki alkoi pikkuhiljaa rakentaa asumattomalle kallioiselle niemelle 1640-luvun kuluessa. Helsingin asemakaava pysyi jotakuinkin samana noin 180 vuotta, vaikka Helsinkiä tuhosi usea tulipalo. Varhaisin tulipalo koetteli kaupunkia vuonna 1654, jolloin kolme neljäsosaa kaupungista tuhoutui.

Jo vanhan asemakaavan aikana nykyisen Senaatintorin alueesta muodostui Vironniemen Helsingin keskeinen alue. Nykyisen torin itäosassa ja osin nykyisen valtioneuvoston linnan alla sijaitsi silloinen Suurtori, joka oli neljän asuinalueen leikkauskohta. Torin ympärillä sijaitsivat hallinnolliset rakennukset sekä varakkaiden porvareiden asuintalot ja kauppahuoneet. Senaatintorin keskivaiheilla sijaitsi kortteli, jossa oli kruunun ja/tai yksityisiä rakennuksia. Länsiosassa sijaitsi kaupungin hautausmaa ja sen pohjoislaidalla kirkko. Nykyisen Unioninkadun kohdalla oli Läntinen Kirkkokatu.

Helsingin 1600- ja 1800-lukujen pääkatu oli Suurkatu. Se kulki itä-länsi –suunnassa kaupungin halki. Kadulla on ollut useita eri nimiä tai nimivariaatioita (*Stora gatan*, *Storgatan*, *Stor långa gatan*). 1800-luvun alussa sen nimenä oli Pitkäkatu (*Långa gatan*), Kuninkaankatu (*Konungsgatan*, *Kungsgatan*, *Kongsgatan*), Uudenmaankatu (*Nylandsgatan*) ja v:sta 1819 Rauhankatu (*Fredsgatan*, *Stora Fredsgatan*). Nykyinen nimi Aleksanterinkatu (*Aleksandersgatan*) on ollut käytössä v:sta 1833 kadun varrelle sijoitetun Aleksanterin yliopiston mukaan.² Se ulottui nykyisen tulli- ja pakkahuoneen paikeilta Fabianinkadun linjalle, sillä siitä länteen alkoi matala Kluuvinlahti.

Vironniemen Helsingin alkuvaiheista tietoja on varsin vähän, mutta yli 300 vuotta vanha kartta antaa tietoa kaupungin rakenteesta ja kortteleista. Varhaisin tarkempi kartta kaupungin rakenteesta on vuodelta 1696 (Forsell-Avander)(kuva 2). Lars Forsell laati kartan kaupungista ja sitä ympäröivistä pelloista. Karttaa uudistettiin vuonna 1707 ja siihen laadittiin selitykset: luettelo tonteista, pelloista ja niiden omistajista.³

Karttaan on piirretty tonttien, tonttinumeroiden, katujen ja torien lisäksi julkiset rakennukset. Yksityisten omistamia rakennuksia karttaan ei ole merkitty, kuten ei muihinkaan Ruotsin ajan karttoihin. Tätä edeltävältä ajalta ei ole tietoja tonttien rakennuksista tai omistajista.

Helsinki oli jaettu neljään kortteliin eli kaupunginosaan ja Suurtori oli niiden risteyskohta. Kaupunginosat olivat nimeltään koillisessa Suo, kaakossa Kalastajamäki, lounaassa Läntinen tulli ja luoteessa Kluuvi. Kaupunginosat oli merkitty karttaan eri väreillä. Asukkaita oli 1600-luvun lopulla arviolta 1300–1700.⁴

² Heikkinen Markku/HKM 2005: Helsinki Aleksanterinkatu, Senaatintori, Fabianinkatu, Sofiankatu, Yliopistonkatu, yliopiston päärakennuksen pohjoinen sisäpiha, Kirkkokatu, Mikonkatu-Yliopistonkatu-Vuorikatu, Mariankatu ja Eteläesplanadi. Historiallisen ajan (1640-) kaupunkialueella tehtyjen kunnallisteknisten töiden arkeologinen valvontakertomus 1997-98, 2001-2003 ja 2004-2005.

³ Beskrifning till Helsingfors Stadz Tompter och åkrar, såsom dhe A:o 696 äre refwadhe och Characterade. Riksarkivet. Lantmäteristyrelsens leveranser 1892/61. Kartavd., kartbok stående. Alkuperäinen Riksarkivet, Stockholm; Kopio: Berndt Aminoffin kokoelma, Tonttihistoriallinen kortisto, D. toimitteet, Dc 1 Jäljennökset ja otteet tonttikirjoista. Forssell-Avanderska tomtförteckningar 1696–1707 (samt) åkerförteckning, HKA.

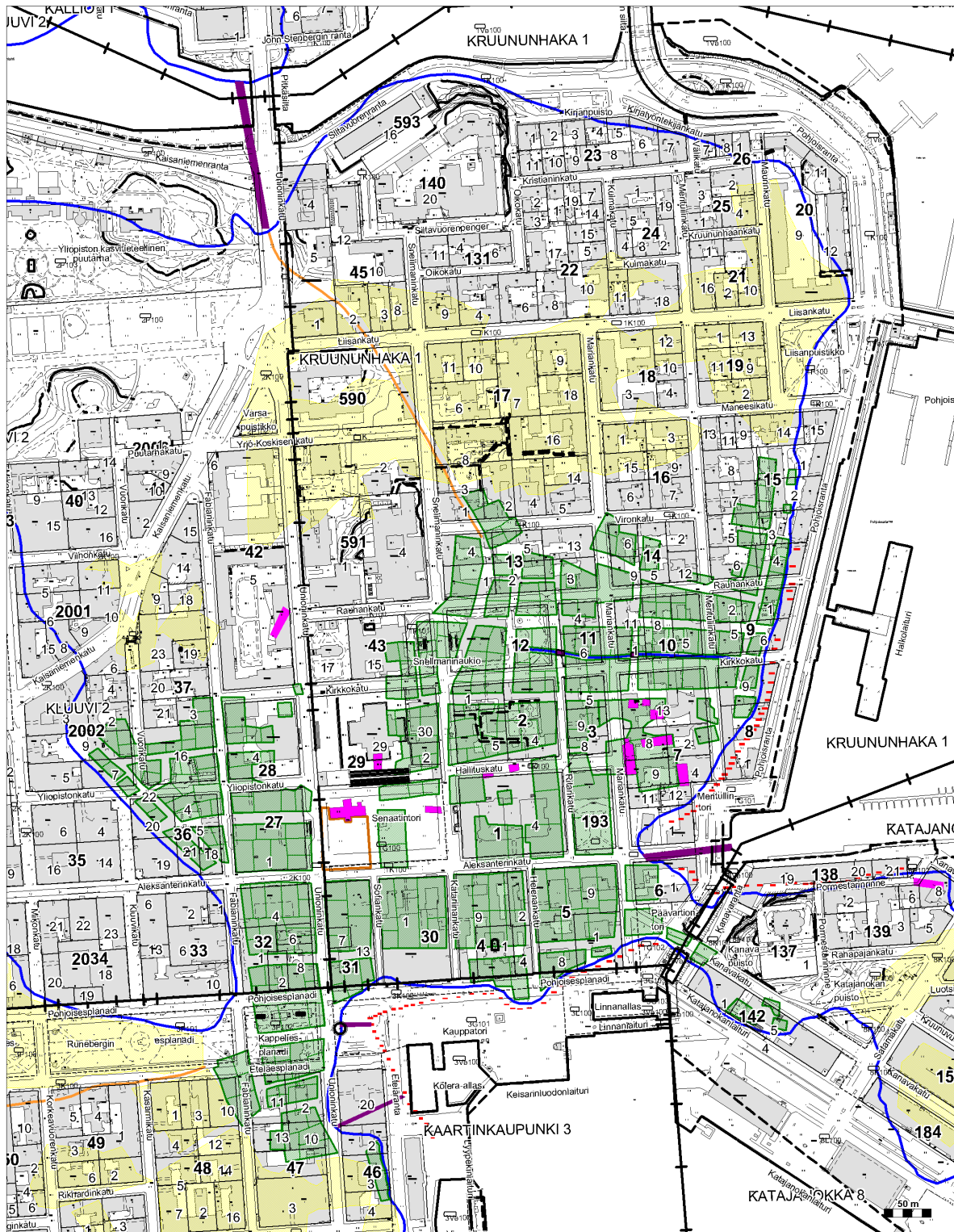
⁴ Suolahti 1950: 331, 349.

Vuonna 1721 tonttien numerointi muuttui ja samalla ilmeisesti myös kaupunginosien nimet. Helsinki jaettiin silloin Pohjoiseen, Itäiseen, Eteläiseen ja Läntiseen kortteliin, jotka yhtyivät edelleen kaupungin päätorilla, Suurtorilla.



Kuva 2. Kaupunki ennen uuden asemakaavan tuomia muutoksia. Lars Forsellin kaupunkimittaus-kartta vuodelta 1696, jonka Niils Avander on uudistanut vuonna 1707 (Ruotsin valtionarkisto).

Seuraavassa kuvassa Forsell-Avanderin kartta on sijoitettuna nykykartalle. Kluuvinlahti on työntynyt Esplanadin puiston alueelle ja Kluuvinlahden eteläpään ja nykyisen Unioninkadun välissä on ollut vain yksi asuinkortteli.



Kantakartta © Helsingin kaupungin kiinteistövirasto, Kaupunkimittausosasto

HELSINKI 1696

Forssell - Avanderin kartta vuodelta 1696/1707

■	= tontti	■	= ranta-aitta
■	= pelto	■	= kirkkotarhan aita
■	= rakennus	■	= rantaviiva / oja
■	= laituri / silta	■	= tie

Museovirasto/RHO/T.Mökkönen 2002

Kuva 3. Forssell/Avanderin kartta sijoitettuna modernin kantakartan päälle. Lähde: Mökkönen, Teemu 2002: Helsinki - Helsingfors. Kaupunkiarkeologinen inventointi. Museovirasto, Rakennushistorian osasto.



Kuva 4. Rajaus Forssell-Avanderin kartasta sijoitettuna nykykarttapohjan päälle. Valvonta-alue merkittynä punaisella katkoviivalla. Asemointi Markku Heikkinen/HKM. Riksarkivet, Ruotsi ja pohjakartta Helsingin kaupungin kiinteistövirasto, Kaupunkimittausosasto.

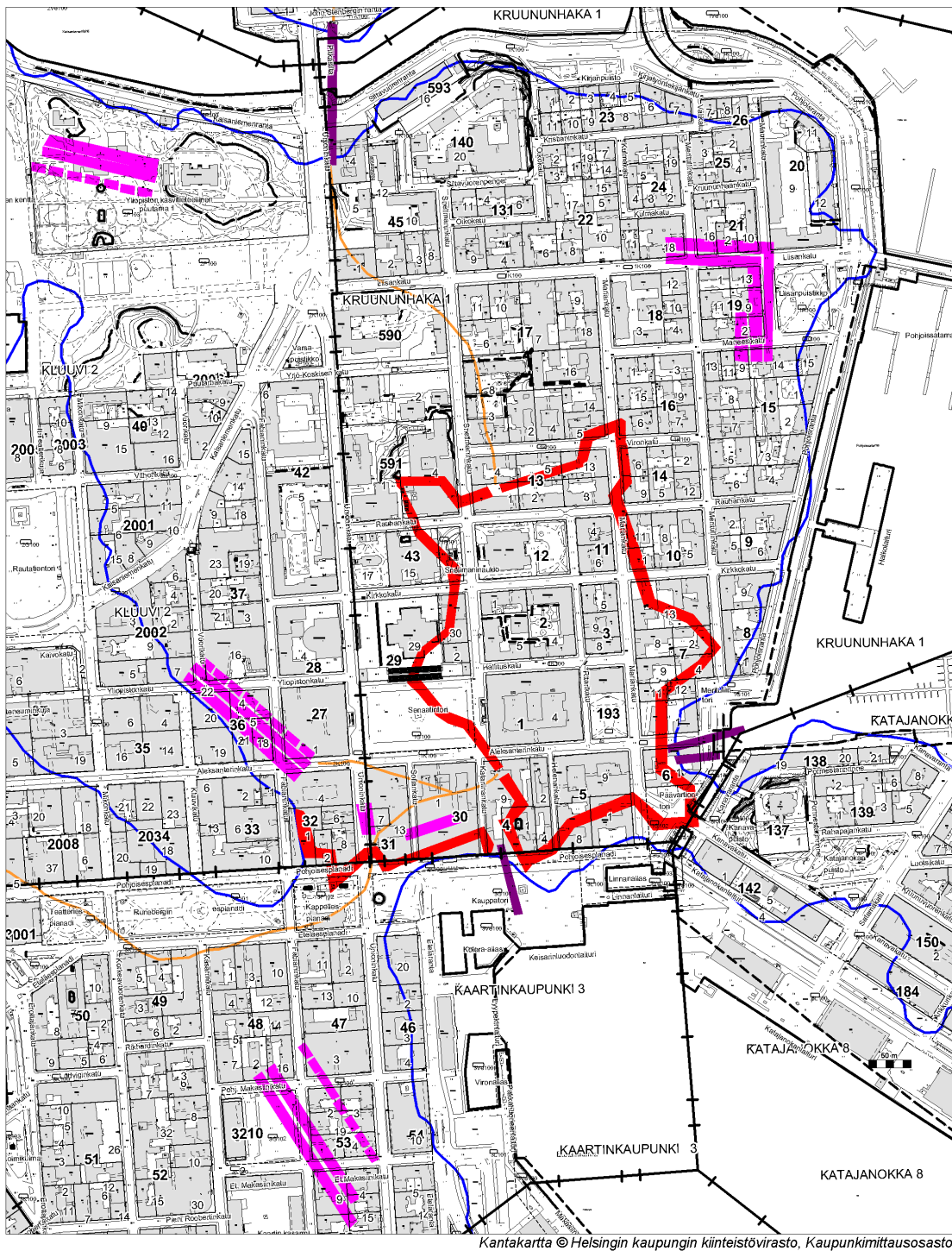
Kuvassa 4 rajaus Forssell-Avanderin kartasta sijoitettuna nykykarttapohjan päälle. Yllä oleva kuva havainnollistaa kortteleiden sijaintia ennen asemakaavan muutosta. Punaisella katkoviivalla merkitty valvonta-alue osuu vanhojen kortteleiden reunaan. Unioninkatu (silloinen Läntinen Kirkkokatu) on siis ollut kapeampi. Kadun itäreuna on pysynyt samalla paikalla. Vanhan asemakaavan aikana Suurkadun eteläpuoleiset

korttelit rajautuivat Eteläiseen rantakatuun eli Södra Strandgataniin. Kaukojäähdytys-kaivanto ei kuitenkaan ulottunut näin etelään, kuten yllä olevasta kuvasta voi havaita.

1700-luvun alkupuolella kaupunki oli tiheään rakennettu ja tonttien koko oli keskimäärin noin 500 m². Pienimmät tontit olivat vain 150–200 neliömetrin suuruisia. Tavallisten kaupunkilaisten talot olivat vain muutamia huoneita käsittäviä yksikerroksisia hirsirakennuksia. Varakkaimmat kauppiaat asuivat isoissa taloissa, joissa saattoi olla lukuisia huoneita, mutta nekin olivat vielä yksikerroksia puurakennuksia.

Isovihan aikana 1713–21 venäläiset miehittivät kaupunkia. Sodan aikana koko Suomi oli miehitetty ja sota päättyi Uudenkaupungin rauhaan vuonna 1721. Miehitysaikana venäläiset rakensivat Vironniemelle maa- kivi- ja puurakenteisen kuusisarvisen linnoituksen. Sen ulkopuolelle kaupunkialueelle ja lähipelloille oli rakennettu useita kasarmeja ja varastohuoneita ja lisäksi rakennuksia oli tuotu lähiseudun kartanoilta ja tiloilta. Karttaprojektion (kuva 5) perusteella yksi kasarmi vaikuttaa osuvan Unioninkadun keskivaiheille. Kartta on Teemu Mökkösen kaupunkiarkeologisesta inventoinnista vuodelta 2002.

Isovihan jälkeen kaupunki lähti rakentumaan hitaasti. Kaupunkilaisten palattua miehityksen jälkeen jälleenrakennus pääsi vauhtiin 1720-luvulla. Kaupunki rakennettiin vanhan asemakaavan mukaisesti. Vuosisadan puolivälissä alkanut Viaporin linnoituksen rakentaminen vilkastutti kaupungin kehitystä. Helsingin asukasmäärä kaksinkertaistui 1700-luvun loppuun mennessä noin kolmeen tuhanteen asukkaaseen. Kaupunkialue kasvoi mm. Katajanokalla, Kaupunginlahden länsirannalla ja Siltavuorella.



HELSINKI 1721

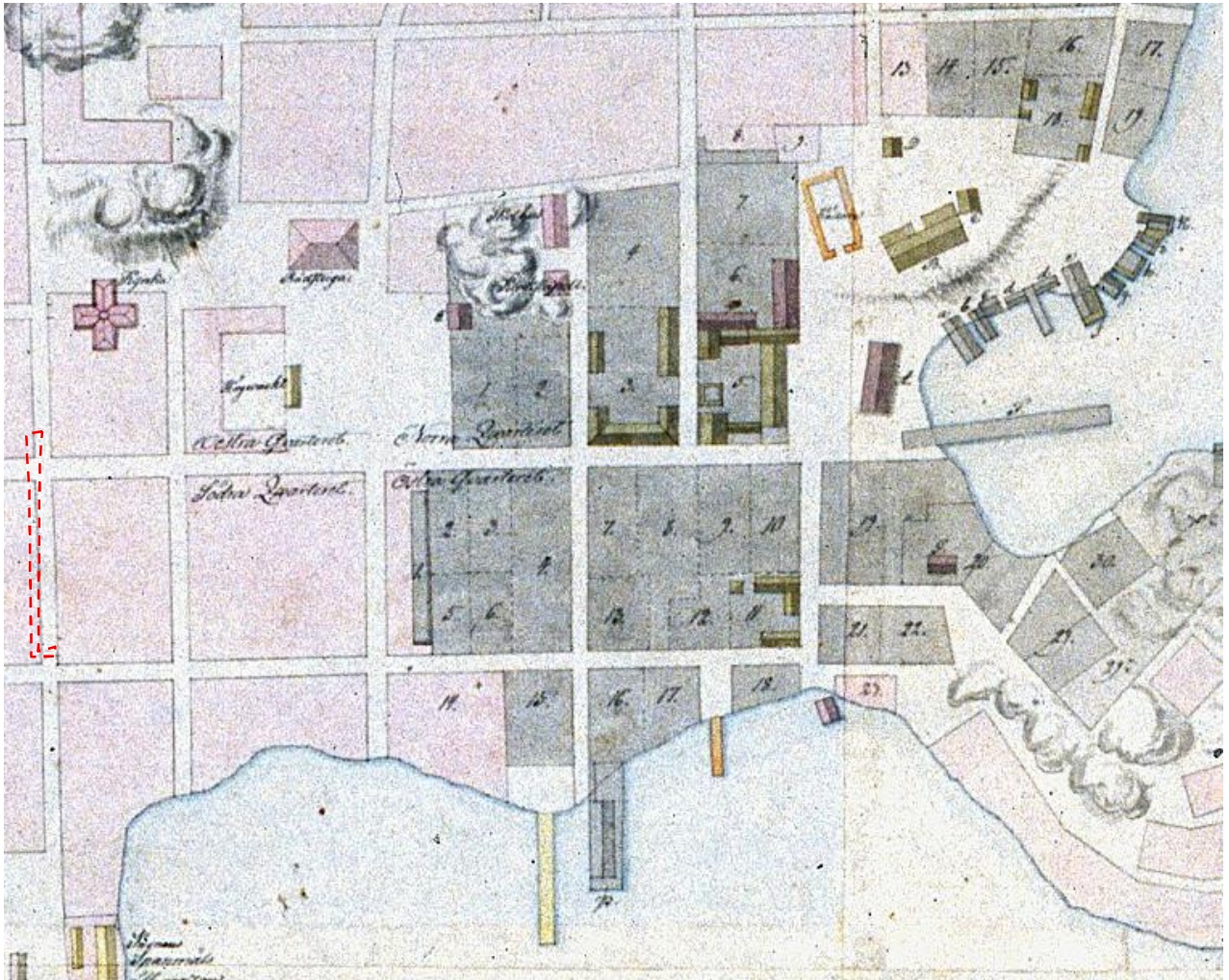
Venäläisten kenttälainnointusta kuvaava kartta
vuodelta 1721

- | | | | |
|--|-------------|---------------------------------------|--------------|
| — | = linnoitus | — | = rantaviiva |
| — | = rakennus | — | = tie |
| — | = laituri | | |

Museovirasto/RHO/T. Mökkönen 2002

Kuva 5. Venäläisten kenttälainnointu ja kasarmit nyky-Helsinkiin sijoitettuna. Karttaprojektion perusteella yksi kasarmi vaikuttaa osuvan Unioninkadun keskivaiheille. Lähde: Teemu Mökkönen 2002: Helsinki – Helsingfors. Kaupunkiarkeologinen inventointi. Museovirasto, Rakennushistorian osasto.

1800-luvun alkuun tultaessa asutus oli levinnyt jo hieman Katajanokalle sekä etelärannan alueelle Esplanadin puiston eteläpuolelle. Siellä asutus pysytteli rannan läheisyydessä. 1800-luvun alussa tapahtui suuria muutoksia. Vuonna 1808 laajoja alueita kaupungin itäosista paloi. Noin neljäsosa kaupungista paloi. Tämä palo ei kuitenkaan ulottunut nykyisen Unioninkadun alueelle.



Kuva 6. Rajaus vuoden 1808 tulipalon tuhoja esittävästä kartasta vuodelta 1809. Harmaalla on esitetty tuhoutuneet korttelit. Valvonta-alue on reunustettu punaisella katkoviivalla. Kartan on piirtänyt ilmeisesti A. Silvan. HKM.

Vuoden 1808 palon jälkeen nykyisen Senaatintorin etelälaidalla oli vielä pystyssä 1700-luvun jälkimmäisellä puoliskolla rakennettuja kivitaloja. Näiden kivitalojen ansiosta Sofiankatu, Katariinankatu sekä Helenankatu noudattavat edelleen vanhaa 1600-luvulle takautuvaa asemakaavaa. Myös nykyisen Aleksanterinkadun etelälaita on vanhalla 1600-luvun linjalla. Unioninkadun itälaita on pysynyt vanhalla paikallaan mm. Kiseleff:n talon ansiosta. Kadun länsilaita on siirtynyt itään useita metrejä, lähelle ajoradan puoltaväliä (ks. kuva 33).

Palon seurauksena kaupungille ryhdyttiin laatimaan uutta asemakaavaa. Tähän vaikutti myös se, että Helsinki oli nimitetty suurruhtinaskunnan pääkaupungiksi ja keisarilliselle

hallintokaupungille haluttiin luoda komeammat puitteet. Kaupungin ytimeen haluttiin rakentaa laaja paraatitori.

Uuden, ruutukaavaan perustuvan asemakaavan, suunnitteli Johan Albrecht Ehrenström vuonna 1812 ja joka muutamien muutosten jälkeen hyväksyttiin vuonna 1817.⁵ Uuden asemakaavan myötä korttelit saivat eksoottisia nimiä, kuten Elefantti, Sarvikuono, Dromedaari jne. Tonttien numerointi ja rajat ovat vaihtuneet aikojen kuluessa.

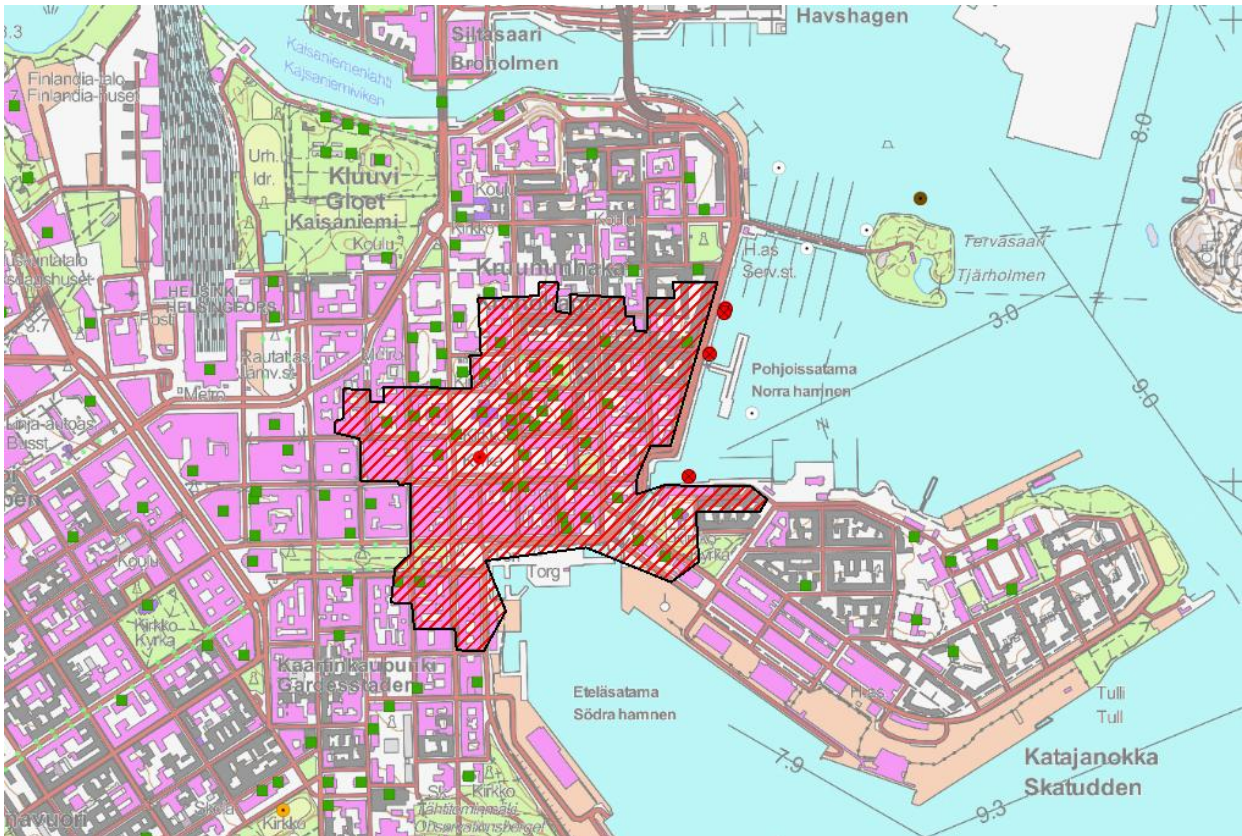
Kaupungin uusi asemakaava muutti kaupungin rakennetta voimakkaasti tuhoten vanhan asemakaavan mukaiset kadut, korttelit ja topografian. Kuten aiemmin todettiin, vain muutamat kadut säilyttivät linjauksensa ja leveytensä 1750–70-luvuilla rakennettujen kivirakennusten (mm. Helleniuksen, Burtzin, Bockin sekä Sederholmin talojen) ansiosta.

Myös valvonta-alueen eteläpuolella ollut Eteläinen rantakatu eli Södra strandgatan hävisi, kun kortteleita pidennettiin etelään päin. Vanha katulinja on siis jäänyt kortteleiden alle. Kadun mukulakivetystä pinnasta saatiin katkelma esille vuonna 2011–2012 tehdyissä tutkimuksissa Goviniuksen tontilla (ks. kartta 3 sekä Govinius 2013 -raportti)⁶ nyt valvotusta alueesta kaksi korttelia itään päin. Uuden asemakaavan myötä 1800-luvun ensimmäisellä puoliskolla rakentunut C. L. Engelin suunnittelema empire-keskusta Senaatintorin ympäristössä on edelleen Helsingin kantakaupungin vanhinta rakennettua aluetta ja torikortteleiden kapeilla kaduilla voi aistia 1700-luvun tunnelmaa.

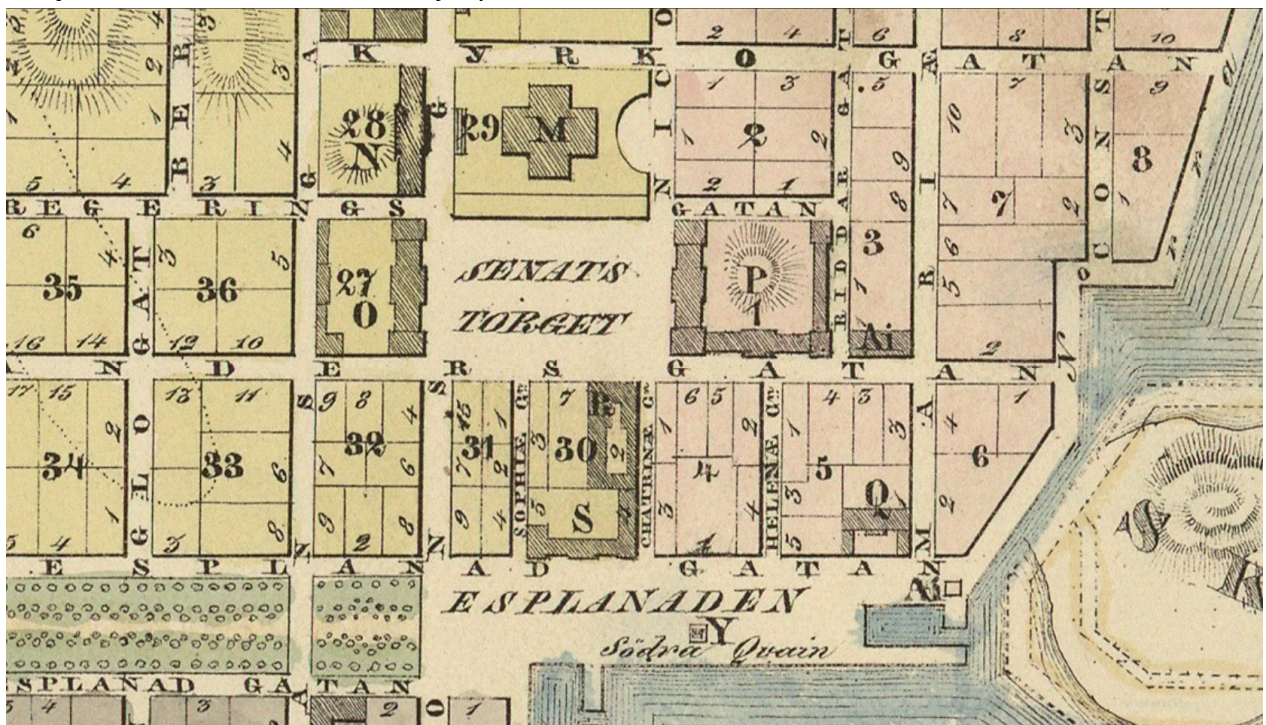
Senaatintorin ympäristö on säilyneisyytensä johdosta valtakunnallisesti merkittävää rakennettua kulttuuriympäristöä. Arkeologisesta näkökulmasta Vironniemen vanha asemakaava-alue on määritelty kiinteäksi muinaisjäännekseksi, sillä ennen 1700-luvun alkua syntyneet kaupunkien kulttuurikerrostumat ovat muinaismuistolain suojelemia. Alueen maankäytön suunnittelun yhteydessä on siis oltava yhteydessä museoviranomaisiin.

⁵ Lindberg & Rein 1950: 26.

⁶ Markku Heikkinen 2013: 48. Helsinki, Govinius 2013. Historiallisella kaupunkialueella (1640-) sijaitsevan rakennuksen peruskunnostuksen arkeologinen valvonta 2011–2012. Helsingin kaupunginmuseo.



Kuva 7. Kuvassa rasteroituna Vironniemen muinaisjäännösalue. Tällä alueella katsotaan olevan säilyneenä varhaisia kaupunkikerrostumia kaupunkiarkeologisen inventoinnin perusteella.⁷ Pohjakarttana on Museoviraston ylläpitämä museoverkon karttasovellus.



Kuva 8. Rajaus Claes Wilhelm Gyldeńin kaupunkikartasta Helsingistä vuodelta 1837. Senaatintorin ympäristöä.

⁷ Teemu Mökkönen: Helsinki – Helsingfors. Kaupunkiarkeologinen inventointi. Museovirasto. Rakennushistorian osasto. 2002.

3. AIEMMAT HAVAINNOT UNIONINKADULLA JA LÄHIYMPÄRISTÖSSÄ

Vuoden 2015 valvonta-alueen länsipuolella Unioninkadulla kaupunginmuseon tutkijat valvoivat kaukolämpökaivantoa tekemistä vuonna 2002. Valvontaa on tehty myös Aleksanterinkadulla sekä Senaatintorin lounaiskulmalla. Lähialueen valvonnat on koottu kartalle 3. Vuonna 2001–2002 kaupunginmuseon tutkijat Markku Heikkinen ja Jaana Mellanen valvoivat Aleksanterinkadun peruskunnostusta. Tämän yhteydessä katua avattiin Mannerheimintieltä Unioninkadun linjalle saakka. Havaintoja vanhoista 1600–1700-lukujen kaupunkikerrostumista oli mahdollista saada Unioninkadun ja Fabianinkadun väliltä, sillä Fabianinkadusta länteen sijaitsi Kluuvinlahti.

Tällöin Aleksanterinkadun etelälaidalta Fabianinkadun itäpuolelta saatiin paikoin havaintoja vuoden 1654 palon nokikerroksesta. Se sijaitsi eri kohdissa korttelin eteläreunaa noin 60–130 cm katutasen alapuolella korkeuden vaihdellessa 4,26 m mpy (länempänä) -> 5,32 m. Lähellä Unioninkadun linjausta palokerros nousi korkeudelle 5,32 m, mutta laski siten hieman idempänä, joitakin metrejä Nordean kulmasta länteen, korkeudelle 4,62 m. Paikoin tämän päällä havaittiin ohuelti tummaa kulttuurimaata, mutta pääasiassa vanhat kulttuurikerrokset olivat tuhoutuneet ja kaivannossa havaittiin uusia täyttömaita. Jo tuolloin havaittiin, että Unioninkadun ja Aleksanterinkadun risteysalue oli tuhoutunut lukuisten eri syvyyksillä kulkevien putkien ja johtojen takia.⁸



Kuva 8. Kuva vuoden 2002 valvonnasta Aleksanterinkadulla. Ajouradalta on poistettu maat raitiotiekiskojen perustuksia varten. Vasemmalla yliopiston päärakennus ja oikealla Nordea Aleksanterinkatu 30 -kohdalla. Taustalla Unioninkadun risteys. Kuvaussuunta itään. Kuva 274 285, Markku Heikkinen/HKM 19.4.2002.

⁸ Heikkinen Markku/HKM 2005: Helsinki Aleksanterinkatu, Senaatintori, Fabianinkatu, Sofiankatu, Yliopistonkatu, yliopiston päärakennuksen pohjoinen sisäpiha, Kirkkokatu, Mikonkatu-Yliopistonkatu-Vuorikatu, Mariankatu ja Eteläesplanadi. Historiallisen ajan (1640-) kaupunkialueella tehtyjen kunnallisteknisten töiden arkeologinen valvontakertomus 1997–98, 2001–2003 ja 2004–2005.

Myös Aleksanterinkadun ajoradan kohdalla puhdas luonnollinen hiekka oli niin korkealla, että raitiotiekiskojen perustuksen tekeminen tuhosi palokerroksen sekä sen päällä paikoin olleen ohuen kulttuurikerroksen.

Tuolloin tulkittiin että, mahdollisesti Aleksanterinkadun rakentaminen 1800-luvun alussa tai paremminkin myöhempi katurakentaminen ja kunnallistekniikka ovat tuhonneet vanhat kulttuurikerrokset lähes alimpaan tunnettuun kaupunkiaikaiseen kerrokseen eli vuoden 1654 palokerrokseen saakka.



Kuva 9. Kuva vuoden 2001 valvonnasta Aleksanterinkadun eteläisen jalkakäytävän kohdalla. Kuvassa eteläprofiilia Nordean itäosan kohdalta. Hieman kaapeleiden alapuolella näkyy vuoden 1654 palokerrokseksi tulkittu nokinen kerrostuma. Sen päällä oli 20 cm vanhoja kerroksia (kellertävä hiekka ja tumma maa) ennen uusia täyttömaita. Jalkakäytävä sijaitsi tässä korkeudella 5.89 m mpy ja palokerros korkeudella 4.89 m mpy. Kuvaussuunta etelään. Kuva 274 215, Markku Heikkinen/HKM 28.6.2001.

Vuonna 2002 Unioninkadulla rikkoutuneiden kaukolämpöputkien uusimisen takia avattiin Unioninkadun länsireuna ja Senaatintorin lounaisnurkka. Tuolloin uudet putket asennettiin 1960-luvulla asennettujen paikalle. Senaatintorin lounaisnurkalla sijaitsevien putkien kohdalla kaupungin vanha hautausmaa ja kaivannon sortuvista reunoista tuli esiin vainajien luita ja arkun kahvoja. Töitä valvoivat tällöinkin tutkijat Markku Heikkinen ja Jaana Mellanen.⁹

Keväällä 2002 avattiin osuus Unioninkadun länsilaidalla. Tuolloin katu oli avattuna lähes samalta leveydeltä kuin valvonnassa vuonna 2015, vrt. kuvat 10 ja 11. Kaivannosta ei kuitenkaan vuonna 2002 tullut vastaan vanhoja kerrostumia. Unioninkadun kohdalla profiileissa näkyi vain täyttömaita. Toisaalta samassa kohtaa oli ollut 1960-luvulla asennetut putket sekä niiden suojarakenteena betonikaukalot.¹⁰ 1960-luvun valvonnasta tai havainnoista ei ole tietoa.

Mainittakoon tässä vielä, että vuonna 1998 kaivettiin tunnelia Fabianinkadun alle Aleksanterinkadun risteyskohdalla. Tuolloin työmiehet olivat nostaneet kaivannosta joitakin hirsiä, joiden päissä oli ns. kalanpyrstöloveukset. Hirret olivat noin 1–2 metrin syvyydellä. Ne olivat noin 170 cm pitkiä. Löytöpaikka oli summittainen ja arkeologin tullessa paikalle kaivannossa näkyi muutama irtohirsi. Mellanen arvelee, että hirret saattavat olla peräisin kaivannosta, joka on sijainnut Suurkadun (Aleksanterinkadun) länsipäässä vuoden 1809 palokartalla.¹¹

4. DOKUMENTOINTI JA TULOKSET

Kaivanto sijaitsee Unioninkadun ajoradan länsilaidalla. Kaikkiaan putkikaivanto oli 97 m pitkä N-S-suuntaiselta osuudeltaan. Kaivannon eteläpäässä oleva E-W-suuntainen osuus oli 12 m pitkä. Kaivannon leveys vaihteli kahdesta kolmeen metriin. Kadun pintakorkeus oli pohjoispäässä 6,58 m ja eteläpäässä 4,04 m. Maasto laskee alueella loivasti etelään ja itään. Suunnitelmien mukaan putkien alapinta ja siis kaivannon tasoosan pinta tulisi olemaan pohjoispäässä 4,35 m ja eteläpäässä 2,59 m. Korkeudet ovat N2000-korkeusjärjestelmässä.

Tulokset esitetään siten, että ensin kuvaillaan risteysalueen eteläpuolisen kaivannon havainnot. Tämän jälkeen kerrotaan risteysalueelta löytyneestä tiilirakenteesta ja lopuksi kuvaillaan havaintoja kaivannon pohjoispäästä yliopiston kaakkoiskulmalta.

⁹ Heikkinen Markku/HKM 2005: Helsinki Aleksanterinkatu, Senaatintori, Fabianinkatu, Sofiankatu, Yliopistonkatu, yliopiston päärakennuksen pohjoinen sisäpiha, Kirkkokatu, Mikonkatu-Yliopistonkatu-Vuorikatu, Mariankatu ja Eteläesplanadi. Historiallisen ajan (1640-) kaupunkialueella tehtyjen kunnallisteknisten töiden arkeologinen valvontakertomus 1997–98, 2001–2003 ja 2004–2005.

¹⁰ Kuten yllä.

¹¹ Kuten yllä.



Kuva 10. Kaukojäähdytyskaivantoa Unioninkadulla Aleksanterinkadun ja Pohjoisesplanadin välillä. Kuvaussuunta etelä-kaakkoon. Heini Hämäläinen/HKM 13.10.2015.



Kuva 11. Tässä kuvaparina kaukolämpöputkien vaihtamista vuodelta 2002 lähes samasta kohtaa kuin edellinen kuva. Vanhat rikkoutuneet putket poistettiin. Kuvassa saattaa näkyä sama kaasuputki, joka poistettiin vuonna 2015. Katua on tuolloin avattu lähes yhtä leveältä vyöhykkeeltä kuin 2015. Kuvaussuunta etelään. Kuva 274 342, Markku Heikkinen/HKM 17.5.2002.

Kaukojäähdytysputkien asennuksen alkuvaiheessa kaivantoa lähdettiin avaamaan Aleksanterinkadun ja Unioninkadun risteuksen eteläpuolelta kohti etelää. Kaivanto sijaitsi ajoradalla siten, että katukivet oli poistettu 25 cm päästä läntisen jalkakäytävän reunasta. Kaivannon länsiosassa on vuonna 2002 asennetut kaukolämpöputket, jotka oli myös otettu osin näkyviin. Niiden itäreuna on 140 cm päässä jalkakäytävän reunasta. Kaivannon vastakkainen reuna oli noin 3 metrin päässä jalkakäytävän reunasta.

Kaivanto oli syvempi itälaidasta, sillä tähän asennettiin kaukojäähdytysputket. Kaivannon itäreunasta taas ajoradan itälaitaan oli 6,4 metriä. Kaivannon sijainti näkyy yleiskartalla 1.

Kaivanto kapeni hieman pohjaa kohti eli seinämät olivat viistot. Pohjalla kaivannon leveys oli 165 cm. Kaivannon syvyys oli noin 110–130 cm. Uusia putkia varten tehdyn kaivannon keskivaiheilla 103 cm katutasosta alas oli vanha käytöstä pois jäänyt kaasuputki. Kaasuputken halkaisija oli 12 cm. Kaasuputkea poistettiin sitä mukaan, kun kaivaminen eteni. Kaasuputki sijaitsi 49 cm päässä kaukolämpöputkesta itään päin.



Kuva 12. Kaukojäähdytyskaivantoa Unioninkadulla Aleksanterinkadun ja Pohjoisesplanadin välillä. kaivannon länsilaidassa sijaitsivat vuonna 2002 asennetut kaukolämpöputket. Aivan kuvan alalaidassa näkyy vanha kaasuputki, joka sijaitsi noin metrin syvyydellä. HP1 sijaitsi lähellä kuvassa näkyvää metallikantista kaivoa. Kuvaussuunta etelään. Heini Hämäläinen/HKM 13.10.2015.

Havaintoja tehtiin kaivannon pohjatasosta ja itäprofiilista. Kaupungin johtokartan perusteella oli etukäteen tiedossa, että valvonta-alueella sijaitsee johtoja ja putkia.

Suurin piirtein keskellä ajorataa maan uumenissa sijaitsee vesijohto, jonka kaivanto on sekoittanut maannoksia. Kaivannon itäprofiilissa näkyvät karkeat sorat saattavat olla vesijohdon kaivannon täyttömaata.

Kaivuun edetessä kohti etelää kaivannon itäprofiilista kirjattiin tiedot kerrostumista kuudesta kohtaa. Näitä kutsutaan havaintopisteiksi.

Havaintopiste 1 sijaitsi 13 m Nordea (koillis-) kulmasta etelään (ks. yleiskartta 2). Havaintopisteen pinta oli korkeudella 5,51 m mpy ja pohja korkeudella 4,22 m. Kerrostumat pinnasta:

- 113–129 katukivi
- 107–113 ruskea vaalea kivenlaskuhiekka
- 100–107 harmaa karkea hiekka
- 94–100 asfaltti
- 86–94 karkea sora
- 69–86 edellistä vaaleampi ruskea hiekka, sis. tiiltä, pieniä kiviä
- 43–69 harmaanruskea hiekka, savea, tiilihippuja
- 20–43 tummanruskea hiekka, vähän savea, tiiltä, hiilihippuja
- 14–20 kuten alla, mutta laastia
- 9–14 tummanruskea hiekka, savinen
- 0–9 ruskea hiekka, hiiltä, tiiltä, löytöjä (eläimen luita, punasavikeramiikkaa)



Kuva 13. Havaintopiste 1. Kuvaussuunta itään. Heini Hämäläinen/HKM 13.10.2015.

Havaintopisteen kaikki kerrostumat vaikuttivat olevat täyttömaita tai sekoittuneita maita. Alimpiin kolmeen kerrokseen on sekoittunut purkujätteeseen viittaavaa ainesta. Alimmasta kerroksesta saatiin mm. muutama punasaviastian pala ja eläimen luita. Kuvia löydöistä löytyy kuvaliitteestä. Löytöjä ei otettu kokoelmiin.

Mitään rakenteeseen viittaavaa ei havaittu. Hieman havaintopisteen kohdasta etelään on uusi kaivo ja pohjoispuolella törrötti täyttömaassa vaakasuora irtolankku. Täyttömaassa havaintopisteiden 1 ja 2 välillä oli myös kaksi irtolankkua.

Havaintopiste 2 sijaitsi 27 m Nordea kulmasta etelään (ks. yleiskartta 2). Havaintopisteen pinta oli korkeudella 5,21 m mpy ja pohja korkeudella 3,93 m. Kerrostumat pinnasta:

- 114–128 katukivet
- 109–114 harmaa karkea kivenlaskuhiekka
- 100–109 ruskea täyttöhiekka
- 89–100 asfaltti
- 68–89 karkea sora
- 48–68 ruskea hiekka, sis. pieniä kiviä
- 1–48 kivinen karkea hiekka/sora, kivet max 8 cm halk.
- 0–1 harmaa karkea hiekka

Itäprofiilin alaosassa oli ohuelti harmaata karkeaa sekoittunutta hiekkaa (profiilissa kerros 0–1 cm). Samaa ainesta näkyi kapea kaistale pohjatasossa. Tämän päällä oli selkeä täyttösora. Kaikki kerrokset on tulkittavissa uudehkoiksi täyttömaiksi. Kaivannon pohjatasossa oli pääasiassa kaasuputken ja kaukolämpöputkien kaivantojen karkeaa vaaleaa täyttöhiekkaa.



Kuva 14. Havaintopiste 2. Kuvaussuunta itään. Heini Hämäläinen/HKM 13.10.2015.

Havaintopiste 3 sijaitti noin 39 m Nordea kulmasta etelään (ks. yleiskartta 2). Havaintopisteen pinta oli korkeudella 4,92 m mpy ja pohja korkeudella 3,81 m. Kerrostumat pinnasta:

- 99–111 katukivet
- 91–99 harmaa karkea kivenlaskuhiekka
- 85–91 ruskea täyttöhiekka
- 73–85 asfaltti
- 50–73 karkea sora
- 35–50 ruskeita hiekkoja, puhdas
- 30–35 vaaleanharmaa siltti, puhdas
- 0–30 lajittuneita puhtaita hiekkoja

Puhtaan hiekan pinta sijaitti 63 cm katutasosta alas, korkeudella 4,29 m. Päällä oli uudehkoja kadun perustuskerroksia. Noin 1 metri tästä kohdasta pohjoiseen sorakerros on paljon paksumpi ja puhdasta maata ei näy tasossa lainkaan.



Kuva 15. Havaintopiste 3. Alaosassa on puolen metrin paksuudelta luonnollisia hiekkaoja. Noin metri havaintopisteestä pohjoiseen karkea sora ja muut täyttömaat ulottuivat kaivannon pohjatasoon saakka. Kuvaussuunta itään. Heini Hämäläinen/HKM 13.10.2015.

Havaintopiste 4 sijaitsi 44 m Nordea kulmasta etelään (ks. yleiskartta 2). Havaintopiste 4 tehtiin sekä tasossa että profiilissa näkyvän tumman ilmiön kohdalle. Tumma läikkä tasossa oli 2,6 metriä pitkä. Itäprofiilissa se hieman leveni ylöspäin. Ilmiön eteläinen E-W-suuntainen raja oli suora ja selkeä, mutta pohjoisraja epämääräisempi. Ilmiön länsireuna katkeaa kaasuputken ja kaukolämpöputkien kaivannon täyttömaihin.

Havaintopisteen pinta oli korkeudella 4,85 m mpy ja pohja korkeudella 3,22 m. Kerrostumat pinnasta:

- 163 katukivet pinta
- 144–150 harmaa karkea kivenlaskuhiekka
- 135–144 vaalea täyttöhiekka
- 122–135 asfaltti
- 112–122 karkea sora
- 100–112 tummanharmaa karkea hiekka, pieniä kiviä
- 10–100 ruskeanharmaan kirjava hiekka, tiilihippuja, ohuita erivärisiä vaakaraitoja, välissä silttilaikkuja ja hiiltä
- 0–10 vaalea harmahtava hiekka, puhdas



Kuva 16. Havaintopiste 4. Havaintopiste tehtiin sekä tasossa että profiilissa näkyvän tumman ilmiön kohdalle. Kuvasta voi havaita, että koepiste on tehty ilmiön tummempaan osaan (nuorempi kaivanto) ja ilmiön reunoilla on vielä hieman vaaleampaa sekoittunutta hiekkaa (vanhempi kaivanto). Kyseessä on ilmeisesti kaksi eri-ikäistä kaivantoa. Kuvaussuunta itään. Heini Hämäläinen/HKM 13.10.2015.

Tumman ilmiön keskellä näkyi vajaan metrin levyinen hieman tummempi kaistale, ilmeisesti myöhemmin kaivettu. Näyttää siltä, että reunoilla olevaan ainekseen oli sekoittunut enemmän puhdasta vaaleaa silttiä ja hiekkaa, jota oli ympärillä. Ilmiöiden rajat ovat hyvin selkeät. Aineksesta ei saatu löytöjä tms. Rakenteita ei havaittu.

Isovihan aikaiseen venäläisten kenttäinnoitteeseen liittyvä rakennus on karttaprojektion perusteella ulottunut havaintopisteiden 3 ja 4 paikkeille. Tosin karttaprojektioilla paikkaa on vaikea määrittää tarkasti. Joka tapauksessa mitään rakennukseen viittaavaa ei löytynyt.

Johtokartalla ei näy tässä kohtaa poikittaisia johtoja tai viemäreitä, eikä niitä havaittu kaivannossakaan, mutta kyseessä todennäköisesti uudempi ilmiö.

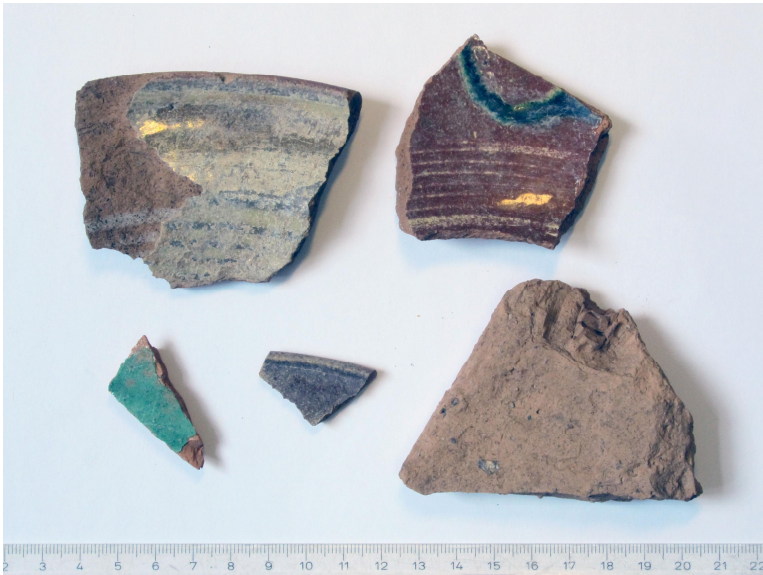
Havaintopisteestä pari metriä etelään on ollut kaasuputken poikittainen linja, joka on mennyt kadun itälaidalla sijainneeseen rakennukseen. Edellä kuvailusta tummemmasta ilmiöstä joitakin metrejä etelään havaittiinkin seuraava puhtaaseen maahan kaivettu kaarevapohjainen tumma ilmiö. Sen pohjalla on nupukiviä eli kovin vanhasta ilmiöstä ei ole kyse. Tämä saattoi olla kaasuputken kaivanto.

Havaintopiste 5 sijaitsee 58,2 m Nordea kulmasta etelään (ks. yleiskartta 2). Se sijaitsee Unioninkatu 25 –rakennuksen oviaukon keskikohdalla. Havaintopiste 5 sijoitettiin kohtaan, missä oli myös tummempaa maata tasossa kaivannon itäosassa. Profilissa tumma maa näkyi aivan pohjatasossa. Puhdasta maata ei saatu näkyviin, vaikka kaivannon pohjatasosta kaivettiin koepisto vielä puoli metriä syvemmälle. Havaintopisteen pinta oli korkeudella 4,43 m mpy ja pohja korkeudella 2,79 m.

Kerrostumat pinnasta:

- 164 katukivet pinta
- 144–155 harmaa karkea kivenlaskuhiekka
- 140–144 ruskea täyttöhiekka
- 132–140 asfaltti
- 105–132 karkea sora
- 42–105 ruskea karkea hiekka. sis. pieniä kiviä
- 16–42 tumma hieno hiekka, tiiltä runsaasti, löytöjä (punasaviastian paloja, eläinten luita)
- 0–16 runsaasti kellertävää laastia sis. tumma hiekka, tiiltä, hiiltä

Tummaan ilmiöön liittyen ei havaittu rakenteita. Kaksi alinta kerrosta olivat sekoittuneita maannoksia, joihin on sotkeentunut rakennusjätettä, kuten tiiltä ja laastia. Aineksesta poimittiin muutama eläimen luu, korrodoitunut taotun naulan katkelma, pala piiposliinia sekä joitakin punasaviastioiden paloja. Kuvia löydöistä on kuvaliitteessä.



Punasaviastioiden paloista voi tunnistaa ainakin yhden kulhon pohjakylkipalan ja vadin reunapalan. Paloissa on sisäpinnalla lyijylasitus sekä ympyräkeskisiä bolusraitoja. Kulhopalassa on vihreää aaltoilevaa raitakoristelua. Ne saattavat olla vanhan asemakaavan loppuvaiheesta. Löytöjä sisältänyt kerros oli sekoittunutta ainesta eikä selkeä kulttuurikerros.

Kuva 17. Havaintopiste 5:n toiseksi alimmasta kerroksesta saatuja punasavesta tehtyjä astianpaloja ja kattotiiltä. Vihreällä lasitettu pala saattaa olla kaakelia. Kuva: Heini Hämäläinen/HKM.

Kerrokset tumman maan päällä ovat uudempia täyttömaita, siis kerrokset 42–155 cm pohjasta.



Kuva 18. Havaintopiste 5. Havaintopiste tehtiin sekä tasossa että profiilissa näkyvän tumman ilmiön kohdalle. Se erottui tasossa sekä profiiliin alaosassa. Tumman maan päällä oli uudehkoa kivistä hiekkaa. Tumma maa oli sekoittunutta ainesta, jonka joukkoon oli päätyneet vaihtelevan ikäistä löytöaineistoa. Kuvaussuunta itään. Heini Hämäläinen/HKM 14.10.2015.

Tästä havaintopisteestä joitakin metrejä etelään kulkee kaivannon poikki E-W-suuntaisia sähkökaapeleita.

Havaintopiste 6 sijaitti 72,3 m Nordea kulmasta etelään (ks. yleiskartta 2), kaivannon eteläpäässä. Se sijaitti Unioninkatu 23 -rakennuksen pohjoisosan kohdalla, pohjoisimman oviaukon pohjoispuolella (ks. seuraava kuva). Täyttömaiden välissä oli suikale, jossa vaikutti olevan puhdasta pohjamaata alimpana. Kerrostumat on kuvailtu tästä.

Havaintopisteen pinta oli korkeudella 4,10 m mpy ja pohja korkeudella 2,83 m.
Kerrostumat pinnasta:

116–127 katukivet

103–116 harmaa karkea kivenlaskuhiekka alla vaalea täyttöhiekkä

89–103 asfaltti

72–89 karkea sora

36–72 ruskea karkea hiekka, sis. pieniä kiviä

17–36 tummanharmaa karkea sora

0–17 vaalea hiekka

Havaintopisteen 6 molemmin puolin on 175 cm etäisyydellä toisistaan metallikaapelit. Pohjoisempi sijaitsee -82 cm katukivistä alas. Havaintopisteen eteläpuolella on betonikuoren suojaamia sähkökaapeleita -80 cm katukivistä alas.



Kuva 19. Havaintopiste 6. Uudehkoja kaapeleita ja täyttömaita näkyvillä itäprofiilissa. Kuvaussuunta itään. Heini Hämäläinen/HKM 14.10.2015.

Kaivannon eteläpään oli 2.11.2015 laskettu valmiiksi itään päin kääntyvien putkien alkupäät. Niitä varten oli koverrettu hieman kaivantoa itään päin. Kaivantoa oli myös syvennetty.

14.10.2015 tehty **Havaintopiste 6** oli juuri tämän koverretun kohdan alueella, joten kerrostumat oli kirjattu tästä jo aiemmin. Mutta nyt havaittiin, että aiemmin puhtaaksi luultu vaalea hiekka olikin täyttömaata. Kaivannon eteläpäässä pohjalla kulki vieressä 11 kpl E-W-suuntaisia keraamisia putkia (osa rikkinäisiä). Keraamiset putket olivat noin 15 cm halkaisijaltaan. Niiden sisällä kulki 5 cm paksuja sähkökaapeleita. Vaalea hiekka oli näiden kaapelien päällä. Putkien pinta oli 131 cm katutasosta alas ja pinta laski länteen.

Kaapelikaivannon täyttömaana niiden päällä oli siis ensin vaaleaa hiekkaa, sen päällä tummanharmaata karkeaa soraa. Muutoin kerrostumat olivat tässä kohtaa samankaltaiset kuin muuallakin kaivannossa: katukivistä alaspäin mentäessä ensin tulevat tumma ja vaalea kivenlaskuhiekka, asfaltti sekä karkea sora. Osassa itäprofiilia karkean soran alla on vielä ruskea karkea hiekka, joka sisältää pieniä kiviä.



Kuva 20. Kuva samasta kohtaa kuin edellinen. Havaintopiste 6:n kohdalta alkaa itään päin suuntautuva kaivanto. Sama metallikaapeli näkyy kuvissa. Uudet putket on jo laskettu kaivantoon. Putkien alla on 11 kpl sähkökaapeleita suojakuorineen. Tästä voikin havaita, että aiemmin puhtaaksi luultu vaalea hiekka onkin täyttömaata sähkökaapeleiden päällä! Uudehkoja kaapeleita ja täyttömaita näkyvillä itäprofiilissa. Kuvaussuunta itään. Heini Hämäläinen/HKM 2.11.2015.



Kuva 21. Edellä kuvailtujen sähkökaapeleiden täyttömaan raja näkyy itäprofiilissa. Hieman pohjoisempänä (kuvassa vasemmalla) kulkee lähempänä maan pintaa muoviputki. Näiden väliin on jäänyt kapea suikale vaaleaa hiekkaa jonka alla on junttasavea (mittaskaalan kohta). Kuvaussuunta itään. Heini Hämäläinen/HKM 2.11.2015.

Kuvassa 17 olevan vaalean hiekan kohdalta kerrostumat ovat seuraavat:

118	katukiven pinta
92–103	päällä harmaa ja alla ruskea kivenlaskuhiekka
78–92	asfaltti
59–78	karkea sora
57–59	tummanruskea raita orgaanista ainesta
45–57	läikikäs saven ja hiekan sotku
6–45	vaalea hiekka
0–6	harmaa junttasavi

Tämä ei ole varsinainen havaintopiste.

Kaivannon eteläprofiilissa näkyy raja, jonka länsipuolella on kaukolämpökaivannon täyttömaat. Rajan itäpuolella on syvemmillä harmaata tiilistä täyttöä ja ylempänä asfaltinsekaista täyttöä, karkeaa sora, asfalttikerros ja päällimmäisenä kivenlaskuhiekat ja katukivet. Kaivannon eteläpäässä oli myös uudehkoa puulevisilppua. Sähkökaapelimaton alapuolisia kerroksia ei kaivettu esille.



Kuva 22. Kaivannon eteläpääty, missä näkyy erilaisia täyttömaita. Kuvaussuunta kaakkoon. Heini Hämäläinen/HKM 2.11.2015.

Kaivannon eteläpäässä ei ole mitään vanhoihin rakenteisiin tai kulttuurikerroksiin viittaavaa. Eteläpäässä on runsaasti uutta kunnallistekniikkaa ja niiden täyttömaita. Sähkökaapelimatto jatkuu kadun itäpuolella olevaan rakennukseen.

Kaukojäähdytysputkien itä-länsi-suuntainen osuus oli asennettu 10.12.2015 mennessä ja paikalla käytiin, kun putket olivat jo lähes peitetty. Kaivanto oli kaksi metriä leveä. Putkien pinta sijaitsi -80 cm katukivistä alas länsipäässä. Putket vaikuttivat painuvan syvemmälle itään päin mentäessä. Kaivannon pohja oli -130 cm syvyydellä länsipäässä.



Kuva 23. Kaivannon eteläpääty, jonne on asennettu itä-länsi-suuntaisen putket. Putket pilkottavat ajorampin alla. Kuvaussuunta itään. Markku Heikkinen/HKM 10.12.2015.

Kuten edellä kuvailusta voi havaita, kaivannossa joka sijaitsee risteyksestä etelään on runsaasti erilaisia uudempia kaivantoja ja täyttömaita. Nordean kulmasta etelään, välillä 38–50 metriä, havaittiin muutamassa kohtaa luonnollisia puhtaita hiekkoloja itäprofiilissa. Havaintopiste 3 kohdalla puhdas maa oli korkeudella 4,29 m. Samoin havaintopiste 6:sta hieman pohjoiseen puhdas hiekka nousi korkeudelle ~3,50 m. Muissa kohdissa puhdas hiekka oli noin 60–70 cm katukivistä alas.

Aleksanterinkadun puolella vuonna 2002 havaittiin vuoden 1654 palokerros (alin kerros puhtaasti maan päällä) lähellä Unioninkadun linjaa korkeudella 4,62–5,32 m. Kadun pinta laskee risteyksestä vuoden 2015 kaivannon eteläosaan lähes kaksi metriä.

Joka tapauksessa kaivannon eteläosassa ei saatu havaintoja vuodon 1654 palokerroksesta. Vanhat kulttuurikerrokset ovat tuhoutuneet/kuoriutuneet kadun rakennustöissä sekä johtojen ja putkien asennustöissä. Vuoden 2002 kuvista saattoi myös havaita, että katualue oli ollut avattuna varsin leveältä vyöhykkeeltä jo tuolloin. Vuonna 2002 putket oli asennettu jo 1960-luvulla asennettujen tilalle. Jo aiempi putkien ja niiden betonikaukaloiden teko on sekoittanut maannoksia.

Itäprofiilin yläosassa toistuivat kaivannon pituudelta samat kerrostumat: katukivet, tumma ja vaalea kivenlaskuhiekka, asfaltti sekä karkea sora asfaltin alla. Nämä lienee syntyneet samassa yhteydessä. Havaintopisteissä 2, 5 ja 6 oli karkean soran alla samanlainen ruskea hiekka, joka sisälsi pieniä kiviä. Myös tummempi sora, jota oli esim. havaintopiste 6:ssa sähkökaapelimaton päällä, on uutta täyttömaata.

Kaivannon itäpuolella melko lähellä kulkee vesijohto, jonka täyttömaat saattavat ulottua myös tämän kaivannon alueelle. Katualueella kulkee runsaasti erisuuntaista kunnallistekniikkaa.

Tiilirakenne



Kuva 24. Yleiskuva 16.10.2015 dokumentoidusta kaivannosta risteysalueella. Tiilirakenne sijaitsi ajosillan ja raitiotiekiskojen alla. Kuvaussuunta pohjoiseen. Markku Heikkinen/HKM 16.10.2015.

Kaivuutyö oli edennyt 16.10.2015 mennessä Aleksanterinkadun ja Unioninkadun risteysalueelle. Kaivanto alitti lännestä Unioninkadulle kääntyvät raitiotiekiskot. Kiskoja alla havaittiin tiilistä ja kivistä koostuvaa rakennetta. Se oli matala ja murtunut päältä. Rakenteesta laadittiin luonnos (ks. kartta 2).

Rakenne oli L-muotoinen, kiville perustetun tiiliseinäisen rakennuksen koilliskulma. Rakenteen murtunut pinta oli korkeudella 4,76 m mpy ja kadun pinta 5,89 m. Pohjois-etelä-suuntaista tiiliseinää näkyvillä 130 cm matkalta, eteläpäätä katosi kaivannon profiiliin. Seinä sijaitsi aivan kaivannon itäreunassa. Tiilikerroksia tässä seinässä oli jäljellä 2-3 kerrosta ja tiiliseinä oli perustettu kivien päälle. Osa perustuskivistä oli irronnut pois paikoiltaan myöhemmän kaivelun johdosta. Tiilien limitys oli sellainen, että alimmassa kerroksessa näkyi tiilen pitkä sivu, keskimmaisessa päädyt ja ylimmäisessä taas pitkä sivu.



Kuva 25. Kaivannossa ajosillan alla olevan rakennuksenjäänteiden itäseinää. Keltaisten putkien ympärillä ja kaivannon yläosassa on uutta vaaleaa täyttömaata. Rakenteen päällä oleva vaalea hiekka ja tumma tiilinen aine liittyvät rakennuksen purkamiseen 1800-luvun alussa. Tiilirakenteen itäprofiilista kuvailtiin havaintopiste 7. Kuvaussuunta itään. Markku Heikkinen /HKM 16.10.2015.

Rakenteen sisällä ja päällä oli vaaleaa hiekkaa ja sen päällä tummaa tiilensekaista ainesta. Nämä kerrokset saattavat liittyä rakennuksen purkamiseen 1800-luvun alussa. Tumma kerros näkyy itäprofiilissa myös pohjoisempaan ja siellä se on paksu ja hyvin tiilipitoinen, mutta tästä enemmän edempänä. Uusien keltaisten putkien ympärillä ja kaivannon yläosassa on uutta vaaleaa täyttömaata (ks. kuva 25).

Rakennuksen tiilistä pohjoisseinää oli jäljellä 68 cm pitkä katkelma, jonka jatkeena oli vielä syvemmällä olevia tiiliseinän perustuskiviä. Tiiliseinämän pohjoislaidalla oli tukikivikkoa siten, että seinän kokonaisleveys oli vajaan metrin. Kiviä oli myös tiilirakenteen alla perustuksena.

Itä-länsi-suuntaista seinää (tiiliosuus+kivet) oli jäljellä kaikkiaan noin 130 cm. Länsipään kivet olivat korkeudella 4,45 m ja tiiliseinä oli korkeudella 4,76 m. Eri seinien pinnat olivat samalla korkeudella. Tiiliä oli pohjoisseinässä neljän kerroksen verran ja korkeutta oli 34 cm. Tiilien limitys oli sellainen, että alimmassa kerroksessa näkyi tiilen pitkä sivu ja kolmessa ylemmässä tiilien päädyt. Tiilien koko oli 27–28 X 13 X 7 cm.

Vajaan metrin levyisen pohjoisseinän pohjoispuolella puhdas luonnollinen hiekka nousi hieman korkeammalle, korkeudelle 5,15 m. Rakenne on siis perustettu luonnolliseen maahan kaivettuun kuopanteeseen. Perustuskivien pinta oli korkeudella 4,45 m.



Kuva 26. Itäprofiilia tiilirakenteen pohjoispuolelta. Mittaskaalan kohdalla on korkeammalle nousevia luonnollisia hiekoja. Varsinainen tiilirakenne on aivan kuvan oikeassa reunassa ja kuvan keskellä tiilirakenteen pohjoispuolista tukikivikkoa. Seinänperustus oli siis kaivettu luonnolliseen maahan. Kuvaussuunta kaakkoon. Markku Heikkinen/HKM 16.10.2015.



Kuva 27. Kaivannossa ajosillan alla näkyy tiilirakennetta mittaskaalan oikealla puolella, tässä sen itä-länsi-suuntaista osuutta. Mittaskaalan vasemmalla puolella on kaasuputki ja 1960-luvulla asennettujen kaukolämpöputkien betonikaukalo (joissa siis vuonna 2002 asennetut putket). Rakenteen päällä ja ympäristössä on lukuisia sähkö- ja telekaapeleita sekä raitiotiekiskojen betoninen perustus. Mustista kaapeleista etelään on täyttömaata, joten rakenne on mahdollisesti tuhoutunut tästä etelään. Kuvaussuunta pohjois-koilliseen. Markku Heikkinen/HKM 16.10.2015.

Yllä olevassa kuvassa tiilirakenne näkyy raitiotiekiskon alla. Etualalla näkyvien mustien kaapeleiden eteläpuolella oli täyttömaata, joten seinä on mahdollisesti tuhoutunut tästä etelään. Hieman rakenteen länsipuolella oli N-S-suuntainen kaasuputki, jonka halkaisija oli 12 cm. Tästä edelleen hieman länteen oli vanha kaukolämpöputken betoninen suojakaukalo, johon on vuonna 2002 asennettu kaukolämpöputket. Nämä olivat rikkoneet rakennuksen tästä kohtaa.

Rakenteen pohjoisseinän eteläreunasta 160 cm pohjoiseen edellä mainittu korkeallamme nouseva luonnollisen hiekan kaistale loppuu. Jo rakenteen sisällä ollut vanhaksi kerrokseksi tulkittu tiilinen tumma maa jatkui puhtaan hiekan pohjoispuolelle ja paksuuntui noin 80 cm paksuksi kerrokseksi rakennusjätettä. Tämä rakennusjäte oli puhtaan maan päällä (vrt. havaintopiste 8). Rakennusjätealue on 170 cm leveä N-S-suunnassa ja sen pinta on korkeudella noin 5,17 m (katukivi korkeudella 5,95 m). Jätekerroksessa lojui mm. 240 cm pitkä irrallinen hirsi. Se on kooltaan 18 X 13 cm. Sen pää on lovettu molemmista reunoista. Tämän tumman tiiltä sisältävän kerroksen arveltiin liittyvät rakennuksen purkamiseen tai rakennuksen purkujätteen leviämiseen ympäristöön myöhemmän kaivuutoiminnan johdosta.

Jälkitöissä tarkasteltiin Helsingin kaupunginarkistosta löytyviä tonttihistoriallisia asiakirjoja ja niiden perusteella kyse saattaa olla kellarillisen, korttelin kulmassa sijainneen, rakennuksen jäänteistä, ks. tarkemmin luku 5.

Havaintopiste 7 tiilirakenteen itäprofiilista (ajosillan alla), tiilirakenteen kulmasta 70 cm etelään. Havaintopiste sijaitsi Nordean seinästä 6,4 m itään. Havaintopisteen pinta oli korkeudella 5,89 m mpy ja pohja korkeudella 4,41 m. Ks. kuva 25.

Kerrostumat pinnasta:

128–148 katukivien laskuhiekka
 113–128 betonia
 85–113 vaalea hieno hiekka, täyttöä, kiviä
 43–85 tumma hiekka, tiiltä
 35–43 vaalea hiekka
 10–35 tiiliä
 0–10 laasti

Alaosa on rakenteen itäseinää. Tiiliseinän päällä olevaa vaaleaa hiekkaa oli myös rakenteen sisällä. Vaalea hiekka ja sen päällä oleva tumma tiilinen kerros liittyvät rakenteen purkamiseen 1800-luvun alussa. Kolme ylintä kerrosta ovat uusia täyttömaita.

Havaintopisteen 8 kerrostumat kirjattiin ajosillan pohjoispuolelta itäprofiilista. Havaintopiste sijaitsi Nordean seinästä 1,2 m pohjoiseen ja 6,4 m seinästä itään. Havaintopisteen pinta oli korkeudella 5,95 m mpy ja pohja korkeudella 4,39 m.

Kerrostumat pinnasta:

145–156 jalkakäytävän katukivi
 131–145 betonia
 125–131 sora
 115–125 vaalea hieno täyttöhiekka
 80–115 ruskea täyttöhiekka
 0–80 tiili-kivi-rakennusjätekerros



Kuva 28. Havaintopiste 8 mittaskaalan kohdalla. Kaivannossa on runsaasti kunnallistekniikkaa. Rakennusjätekerros saattaa liittyä rakennuksen purkamiseen 1800-luvun alussa. Muut kerrokset päällä ovat uusia täyttömaita. Kuopassa lojuu irtohirsi, joka mainittiin aiemmin. Kuvaussuunta itään. Markku Heikkinen/HKM 16.10.2015.

Havaintopisteen alinna oleva rakennusjätekerros liittyä rakennuksen purkamiseen 1800-luvun alussa. Muut kerrokset päällä ovat uusia täyttömaita.

Havaintopisteen 9 kerrostumat kirjattiin 3 metriä ajosillan pohjoispuolelta itäprofiilista. Havaintopiste sijaitsi Nordean seinästä 3,4 m pohjoiseen ja 6,4 m seinästä itään. Kohdalla oli suojatien pohjoisreuna. Havaintopisteen pinta oli korkeudella 6,03 m mpy ja pohja korkeudella 4,56 m.

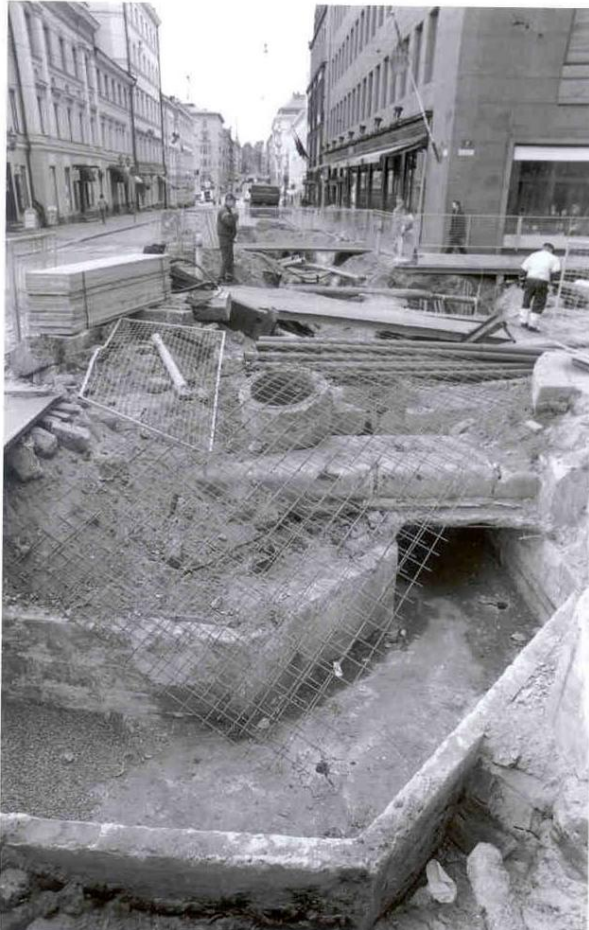
Kerrostumat pinnasta:

- 134–147 jalkakäytävän katukivi
- 125–134 vaaleanruskea laskuhiekka
- 115–125 tummanharmaa hiekka
- 95–115 betonia ja hiekkaa
- 40–95 sora
- 0–40 piensora



Kuva 29. Havaintopiste 9 sijaitsi hieman pohjoiseen edellisestä. Kerrokset ovat uusia täyttömaita. Kuvaussuunta itään. Markku Heikkinen/HKM 16.10.2015.

Havaintopisteen 9 kaikki kerrostumat ovat uusia täyttömaita. Kaivannossa on runsaasti johtoja, kaapeleita ja putkia.



Kuvat 30 ja 31. Yleiskuvat yliopiston vierustalta etelään vuonna 2002 (mv-kuva) ja 2015. Kuvissa kaivantoa risteysalueella. Kaivannossa on runsaasti eri-ikäisiä putkia ja johtoja. Oikeanpuoleinen kuva Markku Heikkinen/HKM 20.10.2015. Vasemmalla olevassa kuvassa on 1960-luvulla valetut betonikaukalot, joihin vuonna 2002 asennettiin uudet kaukolämpöputket. Vuonna 2002 asennetut putket näkyvät oikeanpuoleisessa kuvassa. Risteysalue on tuolloin avattu laajasti. Kuva 274 337, Markku Heikkinen/HKM 17.5.2002.

20.10.2015 oli avattu alue risteysalueen pohjoispuolella Yliopiston päärakennuksen kulmalla. Kaivannossa oli vuosina 2010–2011 asennettuja kaukolämpö- sekä kaukojäähdytysputkia, vanha kaasuputki yms. Maannokset kaivannon profiileissa olivat joko täyttömaita tai puhtaita luonnollisia hiekköjä. Kaivanto risteysalueen pohjoispuolella oli 12 m pitkä ja ~3 m leveä.

Kaivannon kaakkoisosaan itäprofiiliin puhdistettiin **havaintopiste 10**. Havaintopiste sijaitsi yliopiston eteläreunan linjalla, rakennuksen kulmasta noin 7 m itään. Kaukolämpöputkien ja telekaapelimaton kaivantojen väliin oli jäänyt kapea suikale, jossa oli myös luonnollisia kerrostumia. Havaintopisteen pinta oli korkeudella 6,32 m mpy ja pohja korkeudella 4,66 m. Luonnollinen maa nousi korkeudelle 5,71 m.

Kerrostumat pinnasta:

- 154–166 katukivet
- 143–154 harmaa kivenlaskuhiekka
- 128–143 vaalea hieno täyttöhiekka
- 105–128 tummanharmaa hiekka
- 0–105 puhtaita hiekkoja



Kuva 32. Havaintopisteet 10 ja 11 sijaitsivat kaivannon itäprofiilissa. Kuvan oikeassa reunassa havaintopiste 10 (mittaskaala) ja vasemmassa reunassa ajosillan kupeessa havaintopiste 11. Molemmissa kohdissa oli kapea suikale luonnollisia hiekkoja. Kuvaussuunta itään. Markku Heikkinen/HKM 20.10.2015.

Havaintopiste 11 sijaitsi kaivannon itäprofiilissa. Se sijaitsi yliopiston kulmasta 5 m pohjoiseen ja vajaat 8 m itään. Kohdassa oli säilyneenä luonnollisia hiekkoja uudempien kaivantojen välissä. Havaintopisteen pinta oli korkeudella 6,57 m mpy ja pohja korkeudella 4,67 m.

Kerrostumat pinnasta:

- 177–190 katukivet
- 173–177 karkea harmaa hiekka
- 160–173 karkea ruskea hiekka
- 136–160 tummanharmaa hiekka, tiilenmuruja
- 0–136 luonnollisia hiekkoja

Havaintopiste 12 sijaitsi edelliseen nähden vastakkaisella puolella kaivantoa eli länsiprofilissa. Se sijaitsi yliopiston kulmasta 5 m pohjoiseen ja noin 4,6 m itään. Profiilissa oli pääasiassa täyttömaita, vain alaosan hieno vaalea hiekka oli puhdasta.

Havaintopisteen pinta oli korkeudella 6,54 m mpy ja pohja korkeudella 5,20 m.
Kerrostumat pinnasta:

- 119–135 kivenlaskuhiekka ja katukivet
- 114–119 harmaa sora
- 105–114 ruskea hiekka
- 40–105 harmaa hiekka, kivinen
- 25–40 ruskea karkeahko hiekka, pieniä kiviä
- 0–25 pehmeä vaalea hiekka



Kuva 33. Havaintopiste 12 sijaitsi kaivannon länsiprofilissa. Alin vaalea kerros vaikuttaa puhtaalta, mutta sen päällä oleva harmaampi hieno hiekka on täyttöhiekkaa. Sama harmaa hiekka nousee korkealle ajosillan alla. Profiilissa näkyy laho puupaalu ja mittaskaalan vasemmalla puolella kaapeli. Yläosa on täyttösoraa. Kuvaussuunta länteen. Markku Heikkinen/HKM 20.10.2015.

Kaivannon länsilaidalla sijaitsi laho puupaalu. Sen pinta oli korkeudella 5,45 m. Se oli juntattu puhtaaseen maahan, mutta sen yläpuolella oli vaaleaa täyttöhiekkaa. Edellisen päällä oli uutta täyttösoraa.

5. HAVAINNOT ARKISTOLÄHTEIDEN VALOSSA

Arkeologisessa valvonnassa oli siis tarkoitus havainnoida ja tulkita kaivannossa näkyviä ilmiöitä sitä taustaa vasten, että nykykadun länsiosan alla saattoi olla jäänteitä aiemmasta asemakaavavaiheesta. Havaittu tiilirakenne on sijaintinsa puolesta todennäköisesti jääne ajalta ennen uutta ruutukaavaa. Seuraavassa tarkastellaan kulmatontin vaiheita lähteenä kaupunginarkistossa säilytettävä Berndt Aminoffin kokoelma, tonttistoriallinen kortisto ja tonttistorialliset muistiinpanot. Kokoelmasta löytyy tietoja tontin omistajista ja tontin koosta.

Suurkadun (Aleksanterinkatu) ja Läntisen Kirkkokadun (Unioninkatu) kulmassa on sijainnut 1700-luvun alussa tontti nro 44. Sen omistaja on ollut Johan Lusinius. Tontin koko on ollut 1260 neliökynnärää (eli noin 445 m²).¹² Tieto löytyy Forsell/Avanderin kartan selostusosasta. Rakennuksista ei ole tietoa.

Tonttien numerointi on muuttunut vuonna 1721 ja tontin uusi nro oli 17. 1700-luvun kuluessa tontti on vaihtanut omistajaa useita kertoja. Tontin nro 17 (asiakirjassa mainitaan kaksi tonttia, jotka ovat tontti nro 17 ja nro 27) ostavat räätäli Carl Krimer/Ksimer (?) ja Johan Beckström vuonna 1727.¹³

1700-luvun alkupuolella tontin omistajana on ollut Jak: Sperring. Tontista käytetään myöhemmin 1700-luvulla nimitystä '*förra Speringshe/Speringska tomten*'. Vuonna 1754 kellarimestari Carl Dammert on ostanut tontin, mutta Sperring on saanut asua tontin asuinrakennuksessa elämänsä loppuun asti.

Vuonna 1761 omistajaksi tuli kauppias Johan Sederholm (myyjä Dammert) ja tontin koko oli 1189 neliökynnärää (420 m²), se on siis hieman pienentynyt. Tontista käytetään edelleen nimitystä '*förra Speringska tomten*'. Vuonna 1763 laaditun Geten kartan liitteenä on luettelo tontin omistajista ja siellä mainitaan kauppias Johan Sederholm.

Vuonna 1766 Sederholm ja vaimonsa myivät tontin kauppias Carl Magnus Sunn:lle. Tällöin tontin koko oli edelleen 1189 neliökynnärää.

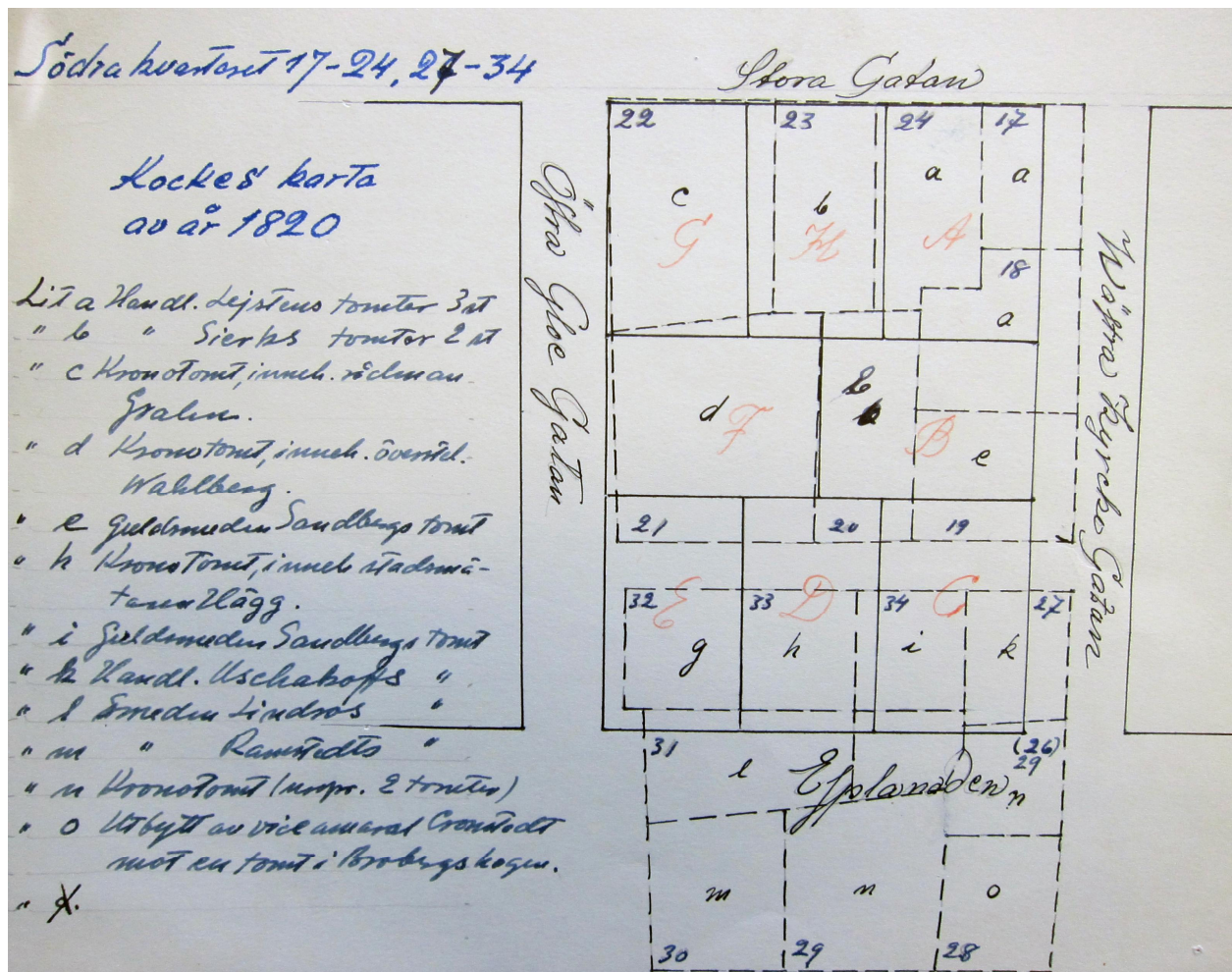
Kauppias C. M. Sunn oli myynyt tontin vuonna 1777/78 rouva Ingrid Maria Dammertille. Tällöin tontin pohjois- ja eteläsivujen kerrotaan olevan 41 kyynärää pitkiä (24,4 m) ja itä- ja länsisivujen 29 (17,2) kyynärää pitkiä. Tontin koko on sama 1189 neliökynnärää. Vuonna 1779 rouva Ingrid Maria Dammert on saanut haltuunsa ainakin osan tai kokonaan länsipuolella sijainneen Grönbergin tontin '*den Grönbergshe tomten*'. Tällöin Dammertin omistaman tontin koko on kasvanut 1789 neliökynnärään (~632 m²).

¹² Hietala Marjatta, Helminen Martti & Lahtinen Merja toim. 2009: 13. Helsinki Historiallinen kaupunkikartasto. Tieto löytyy Forsell:n kartan selostusosasta.

¹³ Berndt Aminoffin tonttistoriallinen kortisto, tonttistorialliset muistiinpanot, Da:1-6, Dc:1, Ba:1. Kaupunginarkisto.

Asiakirjassa vuodelta 1790 mainitaan, että tontin 17 'förra Speringshe tomten' omistaa rouva Dammert, koko 1189 neliökyyntä. Hän on ilmeisesti edelleen omistanut myös edellisen länsipuolella olleen tontin nro 24 tai osan tontista.

Vuonna 1810 leskirouva Dammert on myynyt Suurkadun kulmassa olevan tontin 'kaikkine rakennuksineen' kauppias Petter Johan Leistenille (kirjoitetaan mm. Lejsteén, Lejsten). Seuraavassa kuvassa näkyy tonttijako ennen ja jälkeen asemakaavan muutoksen.

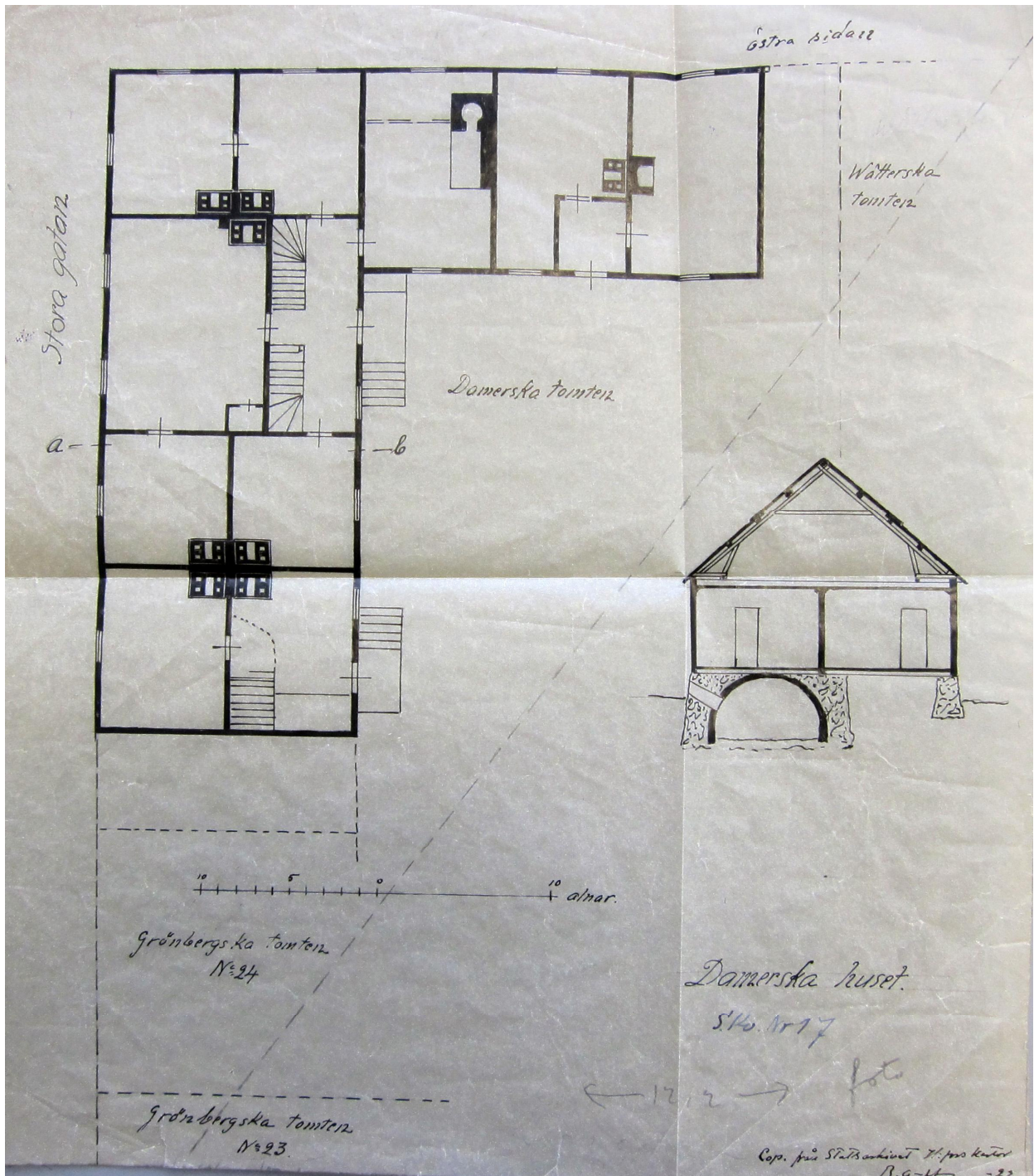


Kuva 34. Kuvassa on Aminoffin kokoelmasta löytyvä Aminoffin tekemä kopio osasta And. Kocken laatimaa kaupungin rakentumista kuvaavaa karttaa vuodelta 1820. Lähde Berndt Aminoffin kokoelman tonttistorialliset muistiinpanot.

Kuvassa kortteli Suurkadun (Aleksanterinkatu) ja Läntisen Kirkkokadun (Unioninkatu) kulmassa. Kuvasta näkee kuinka katu on leventynyt nykyiseen mittaansa. Tässä vaiheessa korttelin koilliskulman tontit on omistanut Leisten.

Kaupunginarkiston Aminoffin kokoelmasta löytyy myös pohjapiirros Dammertin tontilla (*Damerska tomten*) sijainneesta L-muotoisesta kulmatalosta, joka sijaitsee Suurkadun ja Läntisen Kirkkokadun kulmassa. Kyseessä on Aminoffin tekemä kopio alkuperäisestä. Länsipuolella naapurina on ollut Grönberg (*Grönbergska tomten* nro 24) ja eteläpuolella Wetter (*Watterska tomten*). Se ajoittuu mahdollisesti Carl Dammertin

omistusvaiheeseen 1754–62, sillä em. mainitaan naapureina 1750-luvulla. Suurkadun varrella olevasta siivestä on poikkileikkaus, josta näkee, että rakennuksen pohjoisen puolen alla on ollut kaarevakattoinen (holvattu?) kellaritila (ks. seuraava kuva). Ei ole varmaa, onko poikkileikkaus samankaltainen rakennuksen itäpäässä/kulmassa, mutta on kuitenkin mahdollista, että havaitsemamme tiilirakenne kuuluu tontilla olleeseen kulmataloon. Siitä voisi hyvinkin olla säilyneenä kellarin osia, vaikka puurakenteita olisi jouduttu uudistamaan.



Kuva 35. Kaupunginarkiston Aminoffin kokoelmasta löytyy pohjapiirros tontilla sijainneesta L-muotoisesta kulmatalosta. Tontin omistaja on ollut Dammert (Dammerska tomten).

Rakennuksen leveys on pohjois-etelä-suunnassa ollut noin 8,9 metriä ja kellarin leveys ulkomitoiltaan noin 5,5 metriä. Suurkadun puoleinen sivu on ollut noin 22,5 metriä pitkä, samoin kun Läntisen Kirkkokadun puoleinen sivu. Talo on ollut harjakattoinen ja yksikerroksinen korkealla ullakolla.

Kellarillinen kulmatalo on yksi tulkintavaihtoehto tiilirakenteelle. Se olisi näinollen ollut olemassa 1750/60-luvulla Carl Dammertin omistusaikana.

YHTEENVETO

Helsingin energian kaukojäähdytyskaivanto sijaitsi Unioninkadun länsilaidalla ja ulottui Yliopiston kaakkoiskulmalta lähelle Pohjoisesplanadin linjausta. Se sijoittui varhaisemman asemakaavan katu- ja korttelialueille. Kaivanto oli pitkälti uudehkojen kunnallisteknisten kaivantojen sotkema. Paikoin luonnollinen maa näkyi profiileissa. Tällöin sen pinta sijaitsi 54–80 cm katutasosta alaspäin.

Risteyksen eteläpuolella havaintopisteiden 1 ja 5 kohdilla havaittiin profiilin alaosassa purkujätettä (laastia, tiilenpaloja) sisältäviä hiekkoja. Näistä kohdista saatiin myös valvonnan ainoat löydöt, jotka viittaavat 1700-luvun lopulle. Maannoksissa lienee kyse sekoittuneesta aineksesta, jossa on rakennusjätettä ja löytöjä ympäröivästä asutuksesta. Maannokset ovat todennäköisesti syntyneet uutta asemakaavaa laadittaessa 1800-luvun alussa.

Unioninkadun ja Aleksanterinkadun risteyksen paikkeilla havaittiin kiville perustetun ja tiiliseinäisen rakennuksen koilliskulma. Tiiliseiniä oli jäljellä vain lyhyet katkelmat ja tiilikerroksia oli jäljellä vain enintään neljä kerrosta. Nurkan perustus oli kaivettu puhtaaseen maahan. Rakenteen yhteydestä ei saatu löytöjä. Rakennus liittyyne aiemman asemakaavan vaiheeseen, jolloin Unioninkatu oli kapeampi. Kadun itäreuna noudattelee vanhan asemakaavan linjausta, mutta kadun länsiosan kohdalla on sijainnut asuinkortteleita.

Silloisten Suurkadun ja Läntisen Kirkkokadun kulmassa, rakenteen kohdalla on sijainnut 1700-luvun alussa tontti nro 44, vuodesta 1721 eteenpäin tontti nro 17. Tontilla on ollut lukuisia omistajia 1700-luvun kuluessa. Tontilla on sijainnut kulmatalo 1700-luvun puolenvälin tienoilla/ 1700-luvun jälkimmäisellä puoliskolla. Sen Suurkadun puoleisen siiven pohjoislaidalla on ollut holvattu kellari. Helsingin kaupunginarkistosta löytyvän pohjapiirroksen mukaan tontin on tuolloin omistanut Dammert.

Kellarimestari Carl Dammertin on omistanut tontin välillä 1754–61. Carl Dammertin kellarillinen kulmatalo on yksi tulkintavaihtoehto tiilirakenteelle. Se ajoittuisi näin ollen ajoittuisi 1700-luvulle.

Kaivannon pohjoisosa risteysalueella sekä yliopiston kulmalla sijaitsi alueella, missä on 1600- ja 1700-luvuilla ollut katualuetta sekä korttelialuetta. Kaivannossa oli runsaasti aiemmin asennettua kunnallistekniikkaa. Kaivannon poikki kulki telekaapeleita betonisessa suojakuoressaan ja vesiputkia. Kaivannon länsilaidalla kulki 1960-luvulla

asennetut ja vuonna 2002 uudistetut kaukolämpöputket. Vanha käytöstä pois jäänyt kaasuputki tuli esiin lähes koko kaivannon pituudelta. Se oli runsaan metrin syvyydessä. Kaivannon pohjoispäässä esiin kaivettiin vuonna 2010 asennetut kaukojäähdytysputket, joihin nyt asennetut putket liitettiin.

Kaivannon pohjoispäässä ei havaittu viitteitä 1600- ja 1700-lukujen kadusta tai rakenteista. Paikoin puhtaan maan pinta nousi korkeammalle havaintopisteissä 10 ja 11. Näissä kohdissa puhdas maa sijaitsi noin 50–60 cm katutasosta alas. Vanhemmat rakenteet ovat olleet mahdollisesti korkeammalla tai sitten ne ovat tyystin tuhoutuneet uudemman rakentamisen johdosta. Tähän voisi viitata myös se, että aiemmissa lähialueen valvonnoissa havaitusta vuoden 1654 palokerroksesta ei nyt saatu havaintoja.

LÄHTEET

Raportit

Markku Heikkinen 2005: Helsinki, Aleksanterinkatu, Fabianinkatu, Senaatintori lounaisnurkka ja kaakkoisnurkka, Sofiankatu, Yliopistonkatu, Yliopiston päärakennuksen pohjoinen sisäpiha, Kirkkokatu, Mikonkatu-Yliopistonkatu-Vuorikatu, Mariankatu ja Eteläesplanadi. Historiallisen ajan (1640-) kaupunkialueen katualueilla tehtyjen maarakennustöiden arkeologinen valvontakertomus 1997–1998, 2001-2003 ja 2004-2005 . **26.10.2005**. HKM/Kulttuuriympäristöyksikkö.

Markku Heikkinen 2012: Helsinki, Kirkkokatu – Ritarikatu – Rauhankatu, Hallituskatu, Unioninkatu, Sofiankatu ja Pohjoisesplanadi – Katariinankatu 2009-2011. Historiallisella kaupunkialueella (1640-) tehtyjen katualueiden kunnallisteknisten töiden arkeologinen valvonta. **20.12.2012**. HKM/Kulttuuriympäristöyksikkö.

Markku Heikkinen 2013: Helsinki, Govinius – Historiallisella kaupunkialueella (1640-) sijaitsevan rakennuksen peruskunnostuksen arkeologinen valvonta 2011–2012. **5.8.2013**. HKM/Kulttuuriympäristöyksikkö.

Arkistolähteet

Kaupunginarkiston kokoelmat

Aminoffin kokoelma, Tonttistoriallinen kortisto, B. Luettelot, Ba:1 Tonttikortisto omistajia koskevine tietoineen 1696–1855; Da:1-2 Tonttistorialliset muistiinpanot 1696–1799 ja 1800–1815; Dc:1 Jäljennökset ja otteet tonttikirjoista. HKA = Helsingin Kaupunginarkisto.

Kartat

Forsell/Avander 1696/1707.

Geometrisk Grundrijtning Öfver Stapel Staden Helsingfors i Nyhland och alle des tillhörige åkrar afmätte ANNO 1696 af Sahl Lars Forsell renoverat och beskrifwen ANNO 1707. Signum: Lantmät. Lev. 1892. Nr 27 (Kartavd. m. format), RVA.

Beskrifning till Helsingfors Stadz Tompter och åkrar, såssom dhe A:o 696 äre refwadhe och Characterade. Riksarkivet. Lantmäteristyrelsens leveranser 1892/61. Kartavd., kartbok stående.

Alkuperäinen Riksarkivet, Stockholm; Kopio: Berndt Aminoffin kokoelma, Tonttihilijallinen kortisto, D. toimitteet, Dc 1 Jäljennökset ja otteet tonttikirjoista.

Forsell-Avanderska tomfförteckningar 1696–1707

(samt) åkerförteckning, HKA (Helsingin kaupunginarkisto).

Kuva Stenius 1969: kartta nro 7.

Silvan:n palokartta 1809.

Plan-Ritning öfver Helsingfors Stad. Sådan den befants efter Eldsvådan d, 17 November 1808. Wahlberg O.N., Silvan, A., Ekwall, J.V. 1809. XIV-17.

Gyldénin kaupunkikartta 1837.

Plan af Helsingfors utgiven 1837 af C.W. Gyldén. VA Signum: Hels. 101/2d 19/5.

Stenius 1969: kartta nro 102.

Kirjalliset lähteet

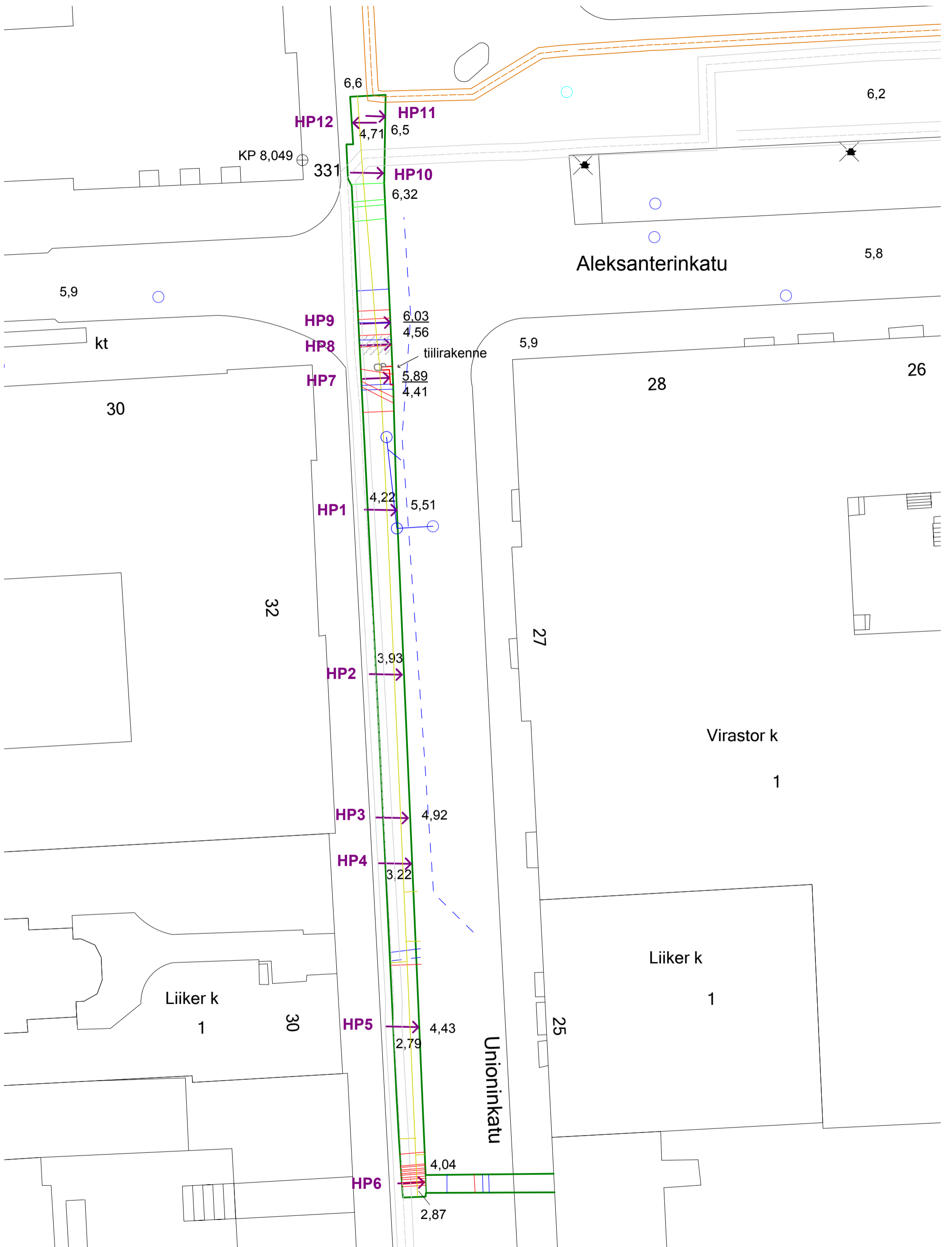
Hietala, Helminen, Lahtinen 2009: 13. Helsinki Historiallinen kaupunkikartasto.

Lindberg, Carolus – Rein, Gabriel 1950: Asemakaavoittelu ja rakennustoiminta. - Helsingin kaupungin historia III:1. Ajanjakso 1809–1875. Helsinki.

Mökkönen, Teemu 2002: Helsinki - Helsingfors. Kaupunkiarkeologinen inventointi. Museovirasto, Rakennushistorian osasto.

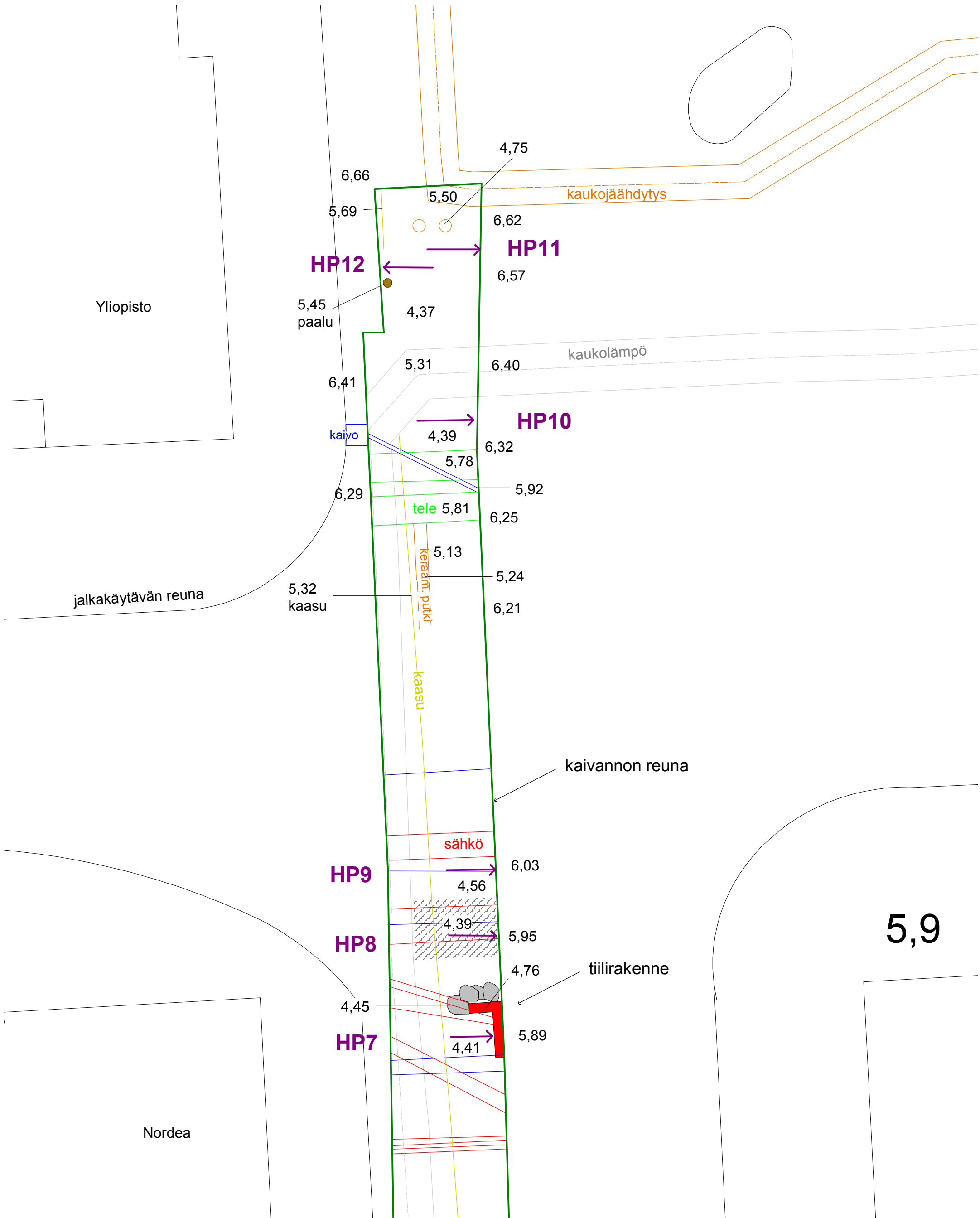
Stenius, Olof 1969: Helsingin asemakaavahistoriallinen kartasto. Pro Helsingfors säätiö. Helsinki.

KARTAT



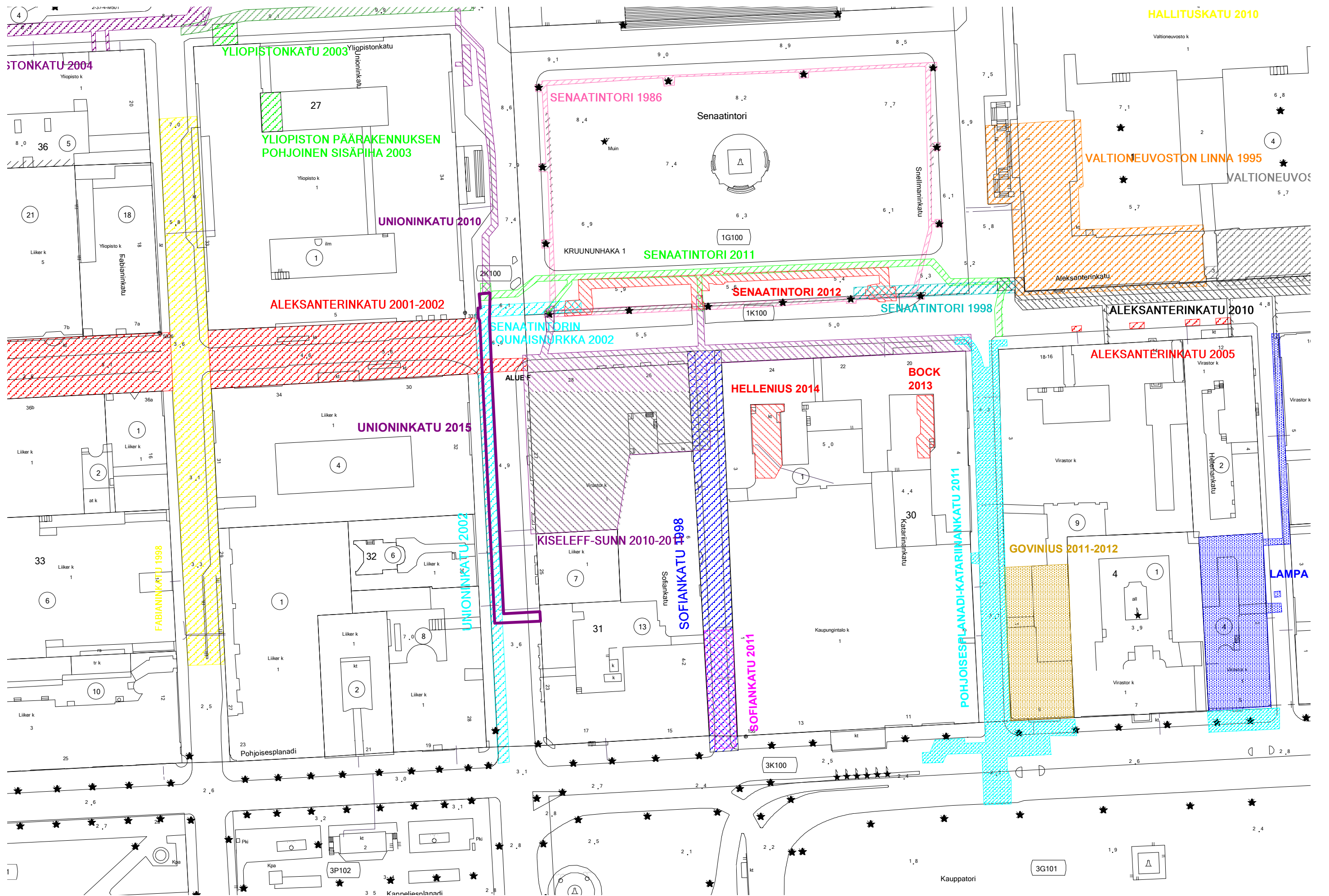
valvonta-alue		kaasu		viemäri/sadevesiputki		telekaapeli	
kaukolämpöputket		sähkökaapeli		kaivo			
kaukojäähdytysputket		viemäri/sadevesiputki		havaintopiste		HP1	

KARTTA 1. Valvonta-alue, havaintopisteet sekä kaivannossa havaitut kunnallistekniset rakenteet. Mk 1:300. Vektorointi Helsingin sähköiselle pohjakartalle H. Hämäläinen 2016.



valvonta-alue		kaasu		telekaapeli	
kaukolämpöputket		sähkökaapeli		kaivo	
kaukojäähdytysputket		viemäri/sadevesiputki		havaintopiste	
					HP1
					rakennusjäte

KARTTA 2. Tiilirakenne, havaintopisteet sekä kunnallistekniset rakenteet. Mk 1:100. Vektorointi Helsingin sähköiselle pohjakartalle H. Hämäläinen 2016.



KARTTA 3. Helsingin kaupunginmuseon ja Museoviraston aiemmat arkeologiset tutkimukset Helsingin keskustan alueella. Vuoden 2015 valvonta-alue on reunustettu violetilla viivalla. HKM. Mittakaava 1:1000.

KUVALUETTELO

KUVALUETTELO

Digitaalikuvaat HKM Helsinki, Unioninkatu 2015: 1-41
kuvaaja Markku Heikkinen MH, Heini Hämäläinen HH

Ala-numero	Aihe	Kuvaus-suunta	Päivämäärä	Kuvaaja
1	Kaukojäähdytyskaivantoa Unioninkadulla Aleksanterinkadun ja Pohjoisesplanadin välillä. Kaivamisen alkuvaihetta.	SSE	13.10.2015	HH
2	Kaukojäähdytyskaivantoa Unioninkadulla Aleksanterinkadun ja Pohjoisesplanadin välillä. Kaivannon länsilaidassa sijaitsivat vuonna 2002 asennetut kaukolämpöputket. Aivan kuvan alalaidassa näkyy vanha kaasuputki, joka sijaitsi noin metrin syvyydellä. HP1 sijaitsi lähellä kuvassa näkyvää metallikantista kaivoa.	S	13.10.2015	HH
3	Havaintopiste 1. Profiilin alaosassa on ruskeita sekoittuneita kerroksia, jotka sisälsivät mm. laastia ja tiilenmuruja sekä löytöjä.	E	13.10.2015	HH
4	Havaintopiste 2. Profiilissa näkyy karkeita täyttömaita.	E	13.10.2015	HH
5	Havaintopiste 3. Alaosassa on puolen metrin paksuudelta luonnollisia hiekkaoja. Noin metri havaintopisteestä pohjoiseen karkea sora ja muut täyttömaat ulottuivat kaivannon pohjatasoon saakka.	E	13.10.2015	HH
6	Havaintopiste 4. Havaintopiste tehtiin sekä tasossa että profiilissa näkyvän tumman ilmiön kohdalle. Kuvasta voi havaita, että koepiste on tehty ilmiön tummempaan osaan (nuorempi kaivanto) ja ilmiön reunoilla on vielä hieman vaaleampaa sekoittunutta hiekkaa (vanhempi kaivanto). Kyseessä on ilmeisesti kaksi eri-ikäistä kaivantoa.	E	13.10.2015	HH
7	Havaintopiste 4. Puhdas pohjahiekka oli syvyydellä 3,32 m.	E	13.10.2015	HH
8	Yleiskuva kaakkoon. Etualalla havaintopiste 4 kuvan vasemmassa reunassa. Puhdas maa nousee paikoin korkeammalle.	SSE	13.10.2015	HH
9	Havaintopiste 5. Havaintopiste tehtiin sekä tasossa että profiilissa näkyvän tumman ilmiön kohdalle. Tumman maan päällä oli uudehkoa kivistä hiekkaa. Tumma maa oli sekoittunutta ainesta, jonka joukkoon oli päätenyt vaihtelevan ikäistä löytöaineistoa.	E	13.10.2015	HH
10	Havaintopiste 6. Uudehkoja kaapeleita ja täyttömaita näkyvillä itäprofiilissa. Alinna on vaaleaa puhtaan näköistä hiekkaa.	E	13.10.2015	HH
11	Havaintopiste 6:n kohta 2.11.2015. Uudet putket on jo laskettu kaivantoon. Kaivantoa on syvennetty ja esiin on tullut kaapelimatto. Vaalea hiekka, jota aiemmin luultiin luonnolliseksi maaksi, oli kaapelimaton päällä. Uudehkoja täyttömaita näkyvillä itäprofiilissa.	E	13.10.2015	HH

12	Sama kohta kuin edellä, mutta pohjoiseen kuvattuna.	N	2.11.2015	HH
13	Edellisissä kuvissa aloitettu itään suuntautuva kaivanto on avattu ja putket asennettu. Tältä alueelta ei päästy tekemään havaintoja.	W	10.12.2015	MH
14	Kaivannon eteläpääty, jonne on asennettu itä-länsi-suuntaisen putket. Putket pilkottavat ajorampin alla.	E	10.12.2015	MH
15	Yleiskuva 16.10.2015 dokumentoidusta kaivannosta risteysalueella. Tiilirakenne sijaitsi ajosillan alla.	N	16.10.2015.	MH
16	Ajosillan alla oli tiilirakennetta mittaskaalan oikealla puolella, katkelma itä-länsi-suuntaista osuutta. Mittaskaalan vasemmalla puolella on kaasuputki ja kaukolämpöputkien betonikaukalo 1960-luvulta. Rakenteen päällä ja ympäristössä on lukuisia sähkö- ja telekaapeleita sekä raitiotiekiskojen betoninen perustus.	N	16.10.2015.	MH
17	Tiilirakennetta kaivannon itälaidassa. Rakenne muodosti kulman. Tiiliä rakenteessa oli jäljellä vain muutama kerros. Pohjoispuolella oli tukikiviä ja seinä on kaivettu/perustettu luonnolliseen maahan. Rakenteen päällä on vanhaa purkuainesta. Alakuvassa mittaskaala havaintopiste 7:n kohdalla.	E	16.10.2015.	MH
18	Kuten yllä.	E	16.10.2015.	MH
19	Tiiliseinän pohjoispuolella on tukikiviä. Seinän leveys on vajaa metri. Mittaskaala on perustuskiven päällä.	E	16.10.2015.	MH
20	Edellisestä kohdasta hieman pohjoiseen, seuraava avattu kohta risteyksessä. Kaivannossa oli sekä jätemaata että täyttöhiekkoja.	N	16.10.2015.	MH
21	Edellisen kuvan kaivanto itään päin kuvattuna. Havaintopiste 8. Kaivannon pohjalla on rakennusjätekerros, joka liittyy rakennuksen purkamiseen 1800-luvun alussa. Muut kerrokset päällä ovat uusia täyttömaita.	E	16.10.2015.	MH
22	Havaintopiste 9. Uusia täyttömaita on pohjasta asti.	E	16.10.2015.	MH
23	Edellisen kuvan kaivanto etelään päin kuvattuna.	S	16.10.2015.	MH
24	Yleiskuva yliopiston vierustalta etelään. Kuvassa kaivanto risteysalueen pohjoispuolella. Kaivannossa on runsaasti eri-ikäisiä putkia ja johtoja.	S	20.10.2015	MH
25	Yleiskuva yliopiston vierustalta itään. Kaivannossa on runsaasti eri-ikäisiä putkia ja johtoja.	E	20.10.2015	MH
26	Havaintopiste 10. Kaapeleiden välissä oli säilyneenä kaistale luonnollista maata.	E	20.10.2015	MH
27	Havaintopiste 11. Täyttömaiden välissä oli säilyneenä kaistale luonnollista maata.	E	20.10.2015	MH
28	Kaivannon pohjoispää pohjoiseen kuvattuna. Soran keskellä näkyy vuonna 2010 asennetut kaukojäädytysputket. Oikealla havaintopiste 10. Ajorampin alla näkyy myös vanha kaasuputki.	N	20.10.2015	MH
29	Havaintopiste 12 sijaitsi kaivannon länsiprofilissa. Alin vaalea kerros on puhdasta hiekkaa, sen päällä oleva	W	20.10.2015	MH

	harmaa hieno hiekka tulkittiin täyttöhiekaksi. Sama harmaa hiekka nousee korkealle ajosillan alla. Profiilissa näkyy laho puupaalu ja mittaskaalan vasemmalla puolella kaapeli. Yläosa on täyttösoraa.			
30	Kuten yllä.	W	20.10.2015	MH
31	Yleiskuva alueen eteläpäästä luoteeseen.	NNW	14.10.2015	HH
32	Yleiskuva alueesta pohjoiseen, kun uusia putkia on laskettu kaivantoon.	N	20.10.2015	MH
33	Havaintopiste 1. Alimmasta sekoittuneesta kerroksesta löytyneitä punasavikeramiikan paloja sekä taottu rautanaula. Toisessa palassa on sisäpinnalla vaalea saviliete ja sen päällä lyijylasitetta. Ulkopinnat olivat lasittamattomat.		15.4.2016	HH
34	Kuten yllä, mutta ulkopinnat.		15.4.2016	HH
35	Havaintopiste 1. Alimmasta sekoittuneesta kerroksesta löytyneitä eläinten luiden katkelmia.		15.4.2016	HH
36	Kuten yllä.		15.4.2016	HH
37	Havaintopiste 5. Profiilin alaosasta tummasta tiilisestä sekoittuneesta hiekasta löytyneitä punasavikeraamisia astioiden paloja (ainakin vati ja kulho) sekä kattotiiltä. Vihreälasitteinen on todennäköisesti levykaakelia. Ulkopinnat olivat lasittamattomat.		15.4.2016	HH
38	Kuten yllä, mutta ulkopinnat.		15.4.2016	HH
39	Havaintopiste 5. Korrodoitunut rautanaula sekä reunapala piiposliiniastiasta.		15.4.2016	HH
40	Havaintopiste 5. Profiilin alaosasta tummasta tiilisestä sekoittuneesta hiekasta löytyneitä eläinten luiden katkelmia.		15.4.2016	HH
41	Kuten yllä.		15.4.2016	HH

KUVATAULUT



Kuva 1. Kaukojäähdytyskaivantoa Unioninkadulla Aleksanterin-kadun ja Pohjoisesplanadin välillä. Kuvaussuunta etelä-kaakkoon. Heini Hämäläinen/HKM 13.10.2015.



Kuva 2. Kaukojäähdytyskaivantoa Unioninkadulla Aleksanterinkadun ja Pohjoisesplanadin välillä. Kaivannon länsilaidassa sijaitsivat vuonna 2002 asennetut kaukolämpöputket. Aivan kuvan alalaidassa näkyy vanha kaasuputki, joka sijaitsi noin metrin syvyydellä. HP1 sijaitsi lähellä kuvassa näkyvää metallikantista kaivoa. Kuvaussuunta etelään. Heini Hämäläinen/HKM 13.10.2015.



Kuva 3. Havaintopiste 1. Profiilin alaosassa on ruskeita sekoittuneita kerroksia, jotka sisälsivät mm. laastia ja tiilenmuruja sekä löytöjä. Kuvaussuunta itään. Heini Hämäläinen/HKM 13.10.2015.



Kuva 4. Havaintopiste 2. Kuvaussuunta itään. Profiilissa näkyy karkeita täyttömaita. Heini Hämäläinen/HKM 13.10.2015.



Kuva 5. Havaintopiste 3. Alaosassa on puolen metrin paksuudelta luonnollisia hiekkaoja. Noin metri havaintopisteestä pohjoiseen karkea sora ja muut täyttömaat ulottuivat kaivannon pohjatasoon saakka. Kuvaussuunta itään. Heini Hämäläinen/HKM 13.10.2015.



Kuva 6. Havaintopiste 4. Havaintopiste tehtiin sekä tasossa että profiilissa näkyvän tumman ilmiön kohdalle. Kuvasta voi havaita, että koepiste on tehty ilmiön tummempaan osaan (nuorempi kaivanto) ja ilmiön reunoilla on vielä hieman vaaleampaa sekoitettua hiekkaa (vanhempi kaivanto). Kyseessä on ilmeisesti kaksi eri-ikäistä kaivantoa. Kuvaussuunta itään. Heini Hämäläinen/HKM 13.10.2015.



Kuva 7. Havaintopiste 4. Puhdas pohjahiekka oli syvyydellä 3,32 m. Kuvaussuunta itään. Heini Hämäläinen/HKM 13.10.2015.



Kuva 8. Yleiskuva kaakkoon. Etualalla havaintopiste 4 kuvan vasemmassa reunassa. Puhdas maa nousee paikoin korkeammalle. Kuvaussuunta etelään. Heini Hämäläinen/HKM 13.10.2015.



Kuva 9. Havaintopiste 5. Havaintopiste tehtiin sekä tasossa että profiilissa näkyvän tumman ilmiön kohdalle. Tumman maan päällä oli uudehkoa kivistä hiekkaa. Tumma maa oli sekoittunutta ainesta, jonka joukkoon oli päätyneet vaihtelevan ikäistä löytöaineistoa. Kuvaussuunta itään. Heini Hämäläinen/HKM 14.10.2015.



Kuva 10. Havaintopiste 6. Uudehkoja kaapeleita ja täyttömaita näkyvillä itäprofiilissa. Alinna on vaaleaa puhtaan näköistä hiekkaa. Kuvaussuunta itään. Heini Hämäläinen/HKM 14.10.2015.



Kuva 11. Havaintopiste 6:n kohta 2.11.2015. Uudet putket on jo laskettu kaivantoon. Kaivantoa on syvennetty ja esiin on tullut kaapelimatto. Vaalea hiekka, jota aiemmin luultiin luonnolliseksi maaksi, oli kaapelimaton päällä. Uudehkoja täyttömaita näkyvillä itäprofiilissa. Kuvaussuunta itään. Heini Hämäläinen/HKM 2.11.2015.



Kuva 12. Sama kohta kuin edellä, mutta pohjoiseen kuvattuna. Heini Hämäläinen/HKM 2.11.2015.



Kuva 13. Edellisissä kuvissa aloitettu itään suuntautuva kaivanto on avattu ja putket asennettu. Tältä alueelta ei päästy tekemään havaintoja. Kuvaussuunta länteen. Markku Heikkinen/HKM 10.12.2015.



Kuva 14. Kaivannon eteläpääty, jonne on asennettu itä-länsi-suuntaisen putket. Putket pilkottavat ajorampin alla. Kuvaussuunta itään. Markku Heikkinen/HKM 10.12.2015.



Kuva 15. Yleiskuva 16.10.2015 dokumentoidusta kaivannosta risteys-alueella. Tiilirakenne sijaitsi ajosillan alla. Kuvaussuunta pohjoiseen. Markku Heikkinen/HKM 16.10.2015.



Kuva 16. Ajosillan alla oli tiilirakennetta mittaskaalan oikealla puolella, katkelma itä-länsi-suuntaista osuutta. Mittaskaalan vasemmalla puolella on kaasuputki ja kaukolämpöputkien betonikaukalo 1960-luvulta. Rakenteen päällä ja ympäristössä on lukuisia sähkö- ja telekaapeleita sekä raitiotiekiskojen betoninen perustus. Kuvaussuunta pohjoiseen. Markku Heikkinen/HKM 16.10.2015.



Kuva 17. ja 18. Tiilirakennetta kaivannon itälaidassa. Rakenne muodosti kulman. Tiiliä rakenteessa oli jäljellä vain muutama kerros. Pohjoispuolella oli tukikiviä ja seinä on kaivettu/perustettu luonnolliseen maahan. Rakenteen päällä on vanhaa purkuainesta. Alakuvassa mittaskaala havaintopiste 7:n kohdalla. Kuvaussuunta itään. Markku Heikkinen/HKM 16.10.2015.



Kuva 19. Tiiliseinän pohjoispuolella on tukikiviä. Seinän leveys on vajaa metri. Mittaskaala on perustuskiven päällä. Kuvaussuunta itään. Markku Heikkinen/HKM 16.10.2015.



Kuva 20. Edellisestä kohdasta hieman pohjoiseen, seuraava avattu kohta risteyksessä. Kaivannossa oli sekä jätemaata että täyttöhiekkoja. Kuvaussuunta pohjoiseen. Markku Heikkinen/HKM 16.10.2015.



Kuva 21. Edellisen kuvan kaivanto itään päin kuvattuna. Havaintopiste 8. Kaivannon pohjalla on rakennusjätekerros, joka liittyy rakennuksen purkamiseen 1800-luvun alussa. Muut kerrokset päällä ovat uusia täyttömaita. Kuvaussuunta itään. Markku Heikkinen/HKM 16.10.2015.



Kuva 22. Havaintopiste 9. Uusia täyttömaita on pohjasta asti. Kuvaussuunta itään. Markku Heikkinen/HKM 16.10.2015.



Kuva 23. Edellisen kuvan kaivanto etelään päin kuvattuna. Markku Heikkinen/HKM 16.10.2015.



Kuva 24. Yleiskuva yliopiston vierustalta etelään. Kuvassa kaivanto risteysalueen pohjoispuolella. Kaivannossa on runsaasti eri-ikäisiä putkia ja johtoja. Kuvaussuunta etelään. Markku Heikkinen/HKM 20.10.2015



Kuva 25. Yleiskuva yliopiston vierustalalta itään. Kaivannossa on runsaasti eri-ikäisiä putkia ja johtoja. Kuvaussuunta itään. Markku Heikkinen/HKM 20.10.2015.



Kuva 26. Havaintopiste 10. Kaapeleiden välissä oli säilyneenä kaistale luonnollista maata. Kuvaussuunta itään. Markku Heikkinen/HKM 20.10.2015.



Kuva 27. Havaintopiste 11. Täyttömaiden välissä oli säilyneenä kaistale luonnollista maata. Kuvaussuunta itään. Markku Heikkinen/HKM 20.10.2015.



Kuva 28. Kaivannon pohjoispää pohjoiseen kuvattuna. Soran keskellä näkyy vuonna 2010 asennetut kaukojäädtytysputket. Oikealla havaintopiste 10. Ajorampin alla näkyy myös vanha kaasuputki. Kuvaussuunta pohjoiseen. Markku Heikkinen/HKM 20.10.2015.



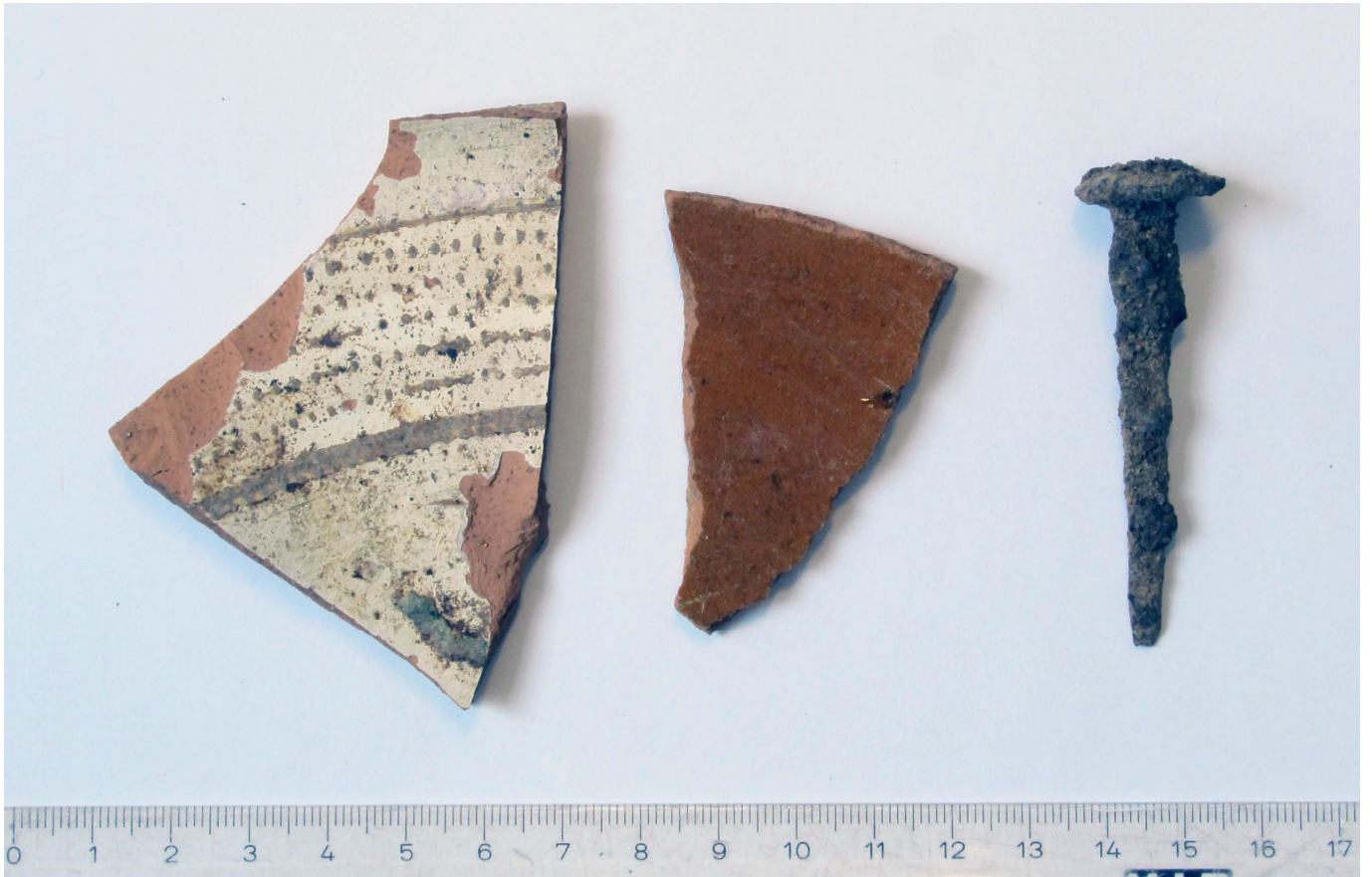
Kuvat 29 ja 30. Havaintopiste 12 sijaitsi kaivannon länsiprofiilissa. Alin vaalea kerros on puhtaasta hiekkaa, sen päällä oleva harmaa hieno hiekka tulkittiin täyttöhiekaksi. Sama harmaa hiekka nousee korkealle ajosillan alla. Profiilissa näkyy laho puupaalu ja mittaskaalan vasemmalla puolella kaapeli. Yläosa on täyttösoraa. Kuvaussuunta länteen. Markku Heikkinen/HKM 20.10.2015.



Kuva 31. Yleiskuva alueen eteläpäästä luoteeseen. Heini Hämäläinen/HKM 14.10.2015.



Kuva 32. Yleiskuva alueesta pohjoiseen, kun uusia putkia on laskettu kaivantoon. Kuvaussuunta pohjoiseen. Markku Heikkinen/HKM 20.10.2015.



Kuva 33. Havaintopiste 1. Alimmasta sekoittuneesta kerroksesta löytyneitä punasavikeramiikan paloja sekä taottu rautanaula. Toisessa palassa on sisäpinnalla vaalea saviliete ja sen päällä lyijylasitetta. Ulkopinnat olivat lasittamattomat. Heini Hämäläinen/HKM 15.4.2016.



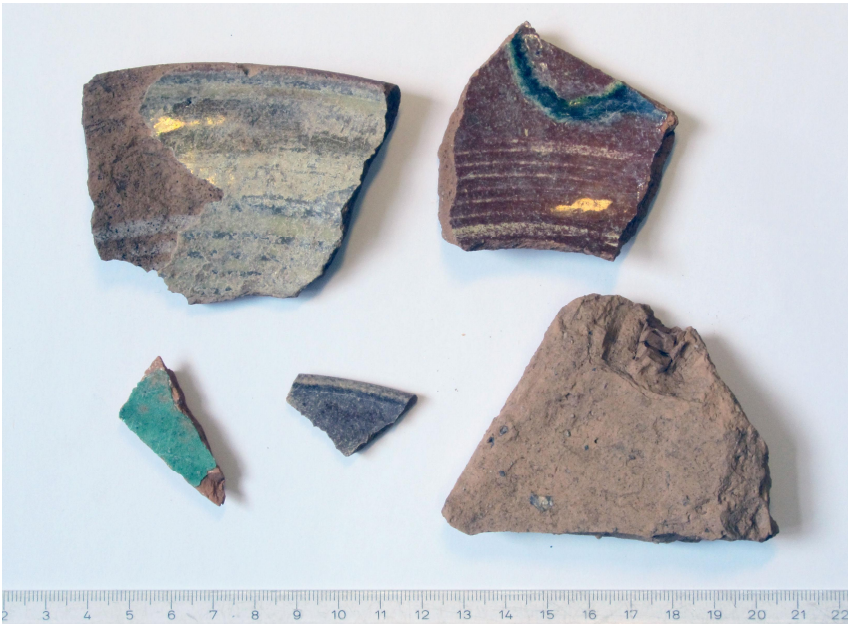
Kuva 34. Kuten yllä, mutta ulkopinnat. Heini Hämäläinen/HKM 15.4.2016.



Kuva 35. Havaintopiste 1. Alimmasta sekoittuneesta kerroksesta löytyneitä eläinten luiden katkelmia.
Heini Hämäläinen/HKM 15.4.2016.



Kuva 36. Kuten yllä. Heini Hämäläinen/HKM 15.4.2016.



Kuva 37. Havaintopiste 5. Profiilin alaosasta tummasta tiilisestä sekoittuneesta hiekasta löytyneitä punasavikeraamisia astioiden paloja (ainakin vati ja kulho) sekä kattotiiltä. Vihreälasitteinen on todennäköisesti levykaakelia. Ulkopinnat olivat lasittamattomat. Heini Hämäläinen/HKM 15.4.2016.



Kuva 38. Kuten yllä. Heini Hämäläinen/HKM 15.4.2016.



Kuva 39. Havaintopiste 5. Korrodoitunut rautanaula sekä reunapala piiposliiniasiasta. Heini Hämäläinen/HKM 15.4.2016.



Kuva 40. Havaintopiste 5. Profiilin alaosasta tummasta tiilisestä sekoittuneesta hiekasta löytyneitä eläinten luiden katkelmia. Heini Hämäläinen/HKM 15.4.2016.



Kuva 41. Kuten yllä. Heini Hämäläinen/HKM 15.4.2016.